

ZAROBLJENI POTENCIJALI MLADIH

UKLJUČIVANJE MLADIH U TEME
KLIMATSKIH PROMENA U REPUBLICI SRBIJI

ZAROBLJENI POTENCIJALI MLADIH - Uključivanje mladih u teme klimatskih promena u Republici Srbiji

Informacije o publikaciji

© 2022 WWF Adria

Izdavač: WWF Adria – Srbija, Đure Jakšića 4a, 11000 Beograd, Srbija

Kontakt: serbia@wwfadria.org

Sva prava zadržana. Fotografije i tekstovi ne smeju se reproducirati niti kopirati elektronski, ni bilo kojim drugim putem, niti distribuirati u komercijalne svrhe bez prethodnog odobrenja autora i izdavača. Publikacija je besplatna i dozvoljena je njena distribucija u neprofitne i obrazovne svrhe.

Studiju izradili:

ZED - Zeleno, Ekonomično, Digitalno

Autorke:

Sanja Vasić

Tijana Jovanović

Lektura:

Sanja Vasić

Mina Mirić

Dizajn:

Milica Jovanović

Fotografije na koricama:

Prednja strana: © Matej Zlatev

Zadnja strana: © Shutterstock / Max Dallocchio / WWF

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Na mladima klima ostaje“, koji sprovodi svetska organizacija za zaštitu prirode WWF. Projekat „Na mladima klima ostaje“ je deo Evropske klimatske inicijative (EUKI) Federalnog ministarstva ekonomskih odnosa i klime Nemačke (BMWK).

ZAROBLJENI POTENCIJALI MLADIH - KAKO IH OSLOBODITI?

UKLJUČIVANJE MLADIH U TEME KLIMATSKIH PROMENA U REPUBLICI SRBIJI

PRILOZI

Slika 1. Procentualni prikaz odgovora mladih na pitanje „Da li institucije u RS rade dovoljno po pitanju klimatskih promena?“

Slika 2. Procentualni prikaz odgovora mladih na pitanje „Da li biste promenili sopstvene navike ili usvojili nove radi smanjenja ličnog uticaja na klimatske promene?“

Slika 3. Procentualni prikaz odgovora mladih na pitanje „Da li su klimatske promene najveći svetski izazov?“

Slika 4. Procentualni prikaz odgovora mladih na pitanje „Da li smatrate da će klimatske promene uticati na vašu budućnost?“

Slika 5. Procentualni prikaz odgovora mladih na pitanje putem kojih izvora se informišu o temama klimatskih promena.

SKRAĆENICE

RS- Republika Srbija

OCD- Organizacije civilnog društva

UN- Ujedinjene nacije

KOMS- Krovna organizacija mladih Srbije

ZoM- Zakon o mladima

NSM- Nacionalna strategija za mlade

EU- Evropska unija

MOS- Ministarstvo omladine i sporta

IPCC- Međuvladin panel o klimatskim promenama

UNFCCC- Okvirna konvencija o klimatskim promenama

IPA- Instrumenti za pretpristupnu pomoć

NSBKP - Nacionalna strategija za borbu protiv klimatskih promena

INDC- Nameravani nacionalno određeni doprinos smanjenju emisija staklene bašte

NDC- Nacionalno određeni doprinos smanjenja emisija staklene bašte

ACE- Akcija za osnaživanje klime

COP- Konferencija strana

YOUNGO - Međunarodni klimatski pokret mladih

GCOY - Globalna konferencija mladih

MZZS- Ministarstvo zaštite životne sredine

SOP- Subjekti omladinske politike

JLS- Jedinica lokalne samouprave

LAP- Lokalni akcioni plan za mlade

BiH- Bosna i Hercegovina

RERI- Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu

MMH- Mreža mladih Hrvatske

UNEP- Programa Ujedinjenih nacija za zaštitu životne sredine

SADRŽAJ

1. Pojam „mladi“	13
2. Pojam „klima“ i „klimatske promene“	14
3. Pitanje klimatskih promena na putu ka EU	15
4. Mladi u svetu	16
5. Položaj mladih u Republici Srbiji	18
6. Klimatske promene i njihove posledice u Republici Srbiji	18
7. Borba mladih	20
8. Regulativa u domenu klimatskih promena	21
8.1 Regulativa o položaju mladih u Republici Srbiji	22
8.2 Obrazovanje i zaštita životne sredine	24
8.3 Omladinska politika	25
8.4 Sprovodenje regulatornih odredbi omladinske politike	27
9. Akteri u borbi protiv klimatskih promena	29
9.1 Državni akteri	29
9.2 Mladi kao akteri u borbi protiv klimatskih promena	32
9.3 Regionalni akteri	35
9.4 Međunarodne i civilne organizacije	36
9.5 Mediji	37
10. Preporuke za veće uključivanje mladih u borbu protiv klimatskih promena	42
10.1 Preporuke namenjene mladima	42
10.2 Preporuke namenjene državnim akterima	43
10.3 Preporuke namenjene organizacijama civilnog društva	43
Aneks	44
11. Youth and climate change in the Republic of Serbia- summary in English	47
Literatura	53

UVOD

Klimatske promene su bezbednosni problem koji je tokom istorije najviše zanemaren od strane celokupne javnosti. Iako su se prva predviđanja o uticaju čovekovog delovanja na klimatske promene pojavila još tokom 19. veka, kada je švedski naučnik Sante Arheniu predvideo da emisija karbon-dioksida može da utiče na promenu temperature. Međutim, bilo je potrebno da prođe skoro čitav vek kako bi se ubedila većina globalnog stanovništva da ljudska aktivnost može da dovede do promene temperature planete Zemlje. Ubeđivanje javnosti je teklo sporije i zbog aktivnosti velikih naftnih kompanija koje su znale, ali skrivale podatke o sopstvenom uticaju na klimatske promene. Prvo upozorenje da se svet suočava sa, do tada nepoznatom opasnošću, počelo je davne 1959. godine na simpozijumu "Energija i čovek", koja su kasnije postala još učestalija. Međutim, upozorenja su bila ignorisana, a naftna industrija uložila je ogromna finansijska sredstva u kampanju dezinformacija i negiranja postojanja klimatskih promena. Godine poricanja i skrivanja dovele su do toga da danas imamo odgovlačenje sa implementiranjem konkretnih rešenja koja će zaista zaustaviti problem.

Međunarodna saglasnost oko borbe protiv klimatskih promena usaglašena je tek 2015. godine, potpisivanjem Pariskog klimatskog sporazuma, 56 godina nakon prvih upozorenja na opasnost od klimatskih promena. Strane potpisnice složile su se da su klimatske promene globalni problem protiv kojeg se moraju zajednički boriti. Međutim, volja i želja da strane potpisnice preduzmu odlučnije i konkretnije mere je izostala. Alternativna rešenja koja se predlažu zapravo ne rešavaju problem, već samo predstavljaju slovo na papiru i kupuju vreme onima koji odgovlače. S druge strane, mobilizacija mladih ljudi širom sveta, koji su ustali protiv neodlučnosti i odgovlačenja državnih aktera organizujući proteste, probudila je na trenutak i ceo svet. Milioni mladih ljudi pokazalo je odlučnost i spremnost na žrtvu u borbi protiv klimatskih promena. Mladi su upravo i grupa koja je prepoznata od strane Ujedinjenih nacija (UN), ali i ostalih međunarodnih organizacija, kao igrač na globalnoj sceni koji može da promeni tok igre. Klimatolog Majkl Man je pozvao sve da svoje akcije modeliraju po uzoru na mlade i da uče iz njihovih metoda i idealizma.¹

© Shutterstock / Piyaset / WWF

¹ Mann 2021, 252.

SITUACIJA U SRBIJI

Na klimatske promene u Republici Srbiji (RS) pažnja je počela da se obraća relativno kasno. Dok su druge države uveliko donosile pravne propise radi smanjenja negativnog uticaja na životnu sredinu i klimatske promene, Srbija je tek počinjala da razmatra ova pitanja. Neosporno je da su sva dešavanja u RS tokom i nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije svakako uticala na zanemarivanje ovog problema. Međutim, to što RS kasnije nije radila na rešavanju pitanja klimatskih promena, i pored potpisivanja i ratifikovanja različitih međunarodnih dokumenata, se nikako ne može opravdati. Decenije zanemarivanja, prvenstveno životne sredine doveli su do toga da RS mora prvo da se pozabavi nekim elementarnim stvarima, koja se ni ne mogu svrstati u zelenu agendu, kao što je postavljanje filtera za prečišćavanje vazduha ili voda. Međutim, pored problema koji se tiču zaštite životne sredine, sada se iskristalizovao i problem klimatskih promena. Njihove posledice nemoguće je poreći. Suše, poplave, požari uveliko su postali realnost koja pogoda RS svake godine, i koja zahteva hitnu reakciju.

Kako je životna sredina dugo bila zanemarena, tako su i mladi u RS, kao često zanemaren deo stanovništva, relativno skoro dobili svoje pravno utemljenje donošenjem Zakona o mladima (ZoM) i Nacionalne strategije za mlade (NSM). Međutim, zakonski okvir neznatno je popravio položaj ove grupe koji je i dalje zabrinjavajuć. Suočeni sa predrasudama i diskriminacijom, mlađi radije odlučuju da ne budu aktivni po pitanju rešavanja problema koji se i njih tiču i ne učestvuju u procesu donošenja odluka, nego da se bore protiv vetrenjača. Ovaj trend je konstantan već godinama unazad, te se stiče utisak da iako su pravnim okvirom dati temelji za veću participaciju mlađih, suštinski se u praksi ništa nije promenilo.

Poslednjih godina se pitanje zaštite životne sredine i klimatskih promena popelo visoko na agendi problema za koje je društvo zabrinuto, što pokazuju i različita istraživanja javnog mnjenja. Često se mogu čuti pozivi predstavnika vlasti o potrebi podizanja svesti po pitanju životne sredine i da je neophodno da se celokupno stanovništvo uključi u zajedničku borbu. Međutim, postavlja se pitanje gde su mlađi u svemu tome? Rezultati Alternativnog izveštaja o položaju i potrebama mlađih u Republici Srbiji iz 2021. godine pokazuju da je zainteresovanost mlađih za teme životne sredine kotirana na visokom drugom mestu (50,6%) u odnosu na korupciju i kriminal (51%).² Ovakvi nalazi samo pokazuju da su mlađi zainteresovani za dešavanja o životnoj sredini i klimatskim promenama, i da postoji potencijal za njihovo dalje mobilisanje.

Fokus ove studije je upravo na tome da analizira koliko su mlađi do sada uključeni u teme klimatskih promena, koje su sve aktivnosti sprovedene u Republici Srbiji po ovom pitanju, koliko su mlađi informisani, ali i sa kojim preprekama se mlađi suočavaju na putu ka većoj participaciji. Takođe, na koji način se može trenutna zainteresovanost mlađih pretvoriti u konkretne akcije. Kako su klimatske promene jedan neizvestan proces koji će uticati na budućnost svih, a s druge strane, u svetu danas živi najbrojnija generacija mlađih ikada, oni će biti najizloženiji promenama koje će zadesiti svet u godinama pred nama.³

UN daju ključnu ulogu mlađim ljudima u procesu mobilizacije ostalih subjekata u borbi protiv klimatskih promena i transformacije društvenog sistema. Trenutna vladajuća struktura u Srbiji postavila je veoma ambiciozne ciljeve što se tiče smanjenja uticaja na klimatske promene i dekarbonizacije, a sve u cilju sprovođenja Pariskog sporazuma i ispunjavanja uslova iz Klastera ⁴ pretprištupnih pregovora sa Evropskom unijom (EU). Od usvajanja seta zakona i strategija do ambicioznih planova po pitanju prelaska na obnovljive izvore energije. Kako će ispunjavanje ovih ciljeva zahtevati radikalne promene, neophodno je u proces uključiti grupu stanovništva koja je najranjivija i biće izrazito pogodjena promenama. Uključivanje mlađih je neophodno jer će upravo oni biti ti koji će morati da se prilagođavaju novom tržištu rada, bilo da se radi o izboru profesija o kojima se malo trenutno zna ili o izboru obrazovanja. Kako bi ceo proces bio pravičan i fer prema svim strukturama stanovništva, od primarne važnosti je uključiti upravo one koji će biti katalizator promena.

**Suše, poplave, požari
uveliko su postali realnost
koja pogoda RS svake godine,
i koja zahteva hitnu reakciju.**

² KOMS 2021, 106.

³ Videti više na: <https://www.un.org/en/climatechange/youth-in-action>

⁴ Klaster 4 - Zelena agenda i održivo povezivanje.

1. POJAM MLADI

Mladost je period života između detinjstva i odraslog doba, i kako mladost nije strogo vezana za određenu starosnu grupu tako i definicija mladih varira u svetu. Mladi, po definiciji UN, predstavljaju osobe starosti od 14 do 24 godine, dok EU u ovu kategoriju stanovništva svrstava osobe od 15 do 29 godina. Neke afričke države pomeraju gornju granicu do 35, kao što je Nigerija. Republika Srbija je pratila definiciju EU, te je stoga u ZoM definisala mlađe, odnosno omladinu kao lica sa navršenih 15 do 30 godina života. Ove definicije su najjednostavnije jer prate uzrasnu kategoriju.

Određene institucije, kao što je UNESCO, pored starosne kategorije dodaju još jedan segment definisanja, te su mlađi označeni kao osobe koje se nalaze u tranziciji od nesamostalnosti do perioda pune samostalnosti tj. pune integracije u društvo. Tako i NSM RS pod pojmom mladih podrazumeva fazu života između detinjstva i odraslog doba. Mladost je najvažnija etapa u razvoju određenog pojedinca, kada se sazreva biološki i psihički, ali i kada mlađa osoba počinje da se uključuje u društvenu zajednicu u kojoj živi kao ravnopravan član iste. Period tranzicije je kompletiran kada osoba stekne socijalnu autonomiju, odgovornost i samostalnost. Ovi kriterijumi nisu strogo definisani i razlikuju se od individue do individue, ali su dati kao smernica državnim akterima radi usmeravanja i pomoći pri razvoju ka punopravnom članu društva. Kada država propusti da institucionalno i materijalno pruži podršku mlađima tokom perioda tranzicije, mlađi ne postaju odgovorni i samostalni članovi društva.

Mlađi se kao društvena kategorija sa posebnim karakteristikama i potrebama pojavljuju tek u savremenoj istoriji. Danas, mlađi predstavljaju važne inicijatore promena u svetu. Trenutna generacija mlađih u svetu najbrojnija je ikada, i mnoge međunarodne organizacije kao što su UN i UNICEF prepoznaju upravo ovu generaciju mlađih kao ključne aktere u rešavanju problema klimatskih promena. U RS mlađi su kao posebna grupa stanovništva definisani kasno, jer prvenstveno nije postojao interes ni politička volja da se mlađima da poseban položaj. Zapostavljenost i neinstitucionalno bavljenje mlađima dovelo je do toga da ni nakon osnivanja Ministarstva omladine i sporta (MOS), usvajanja najvažnijih pravnih akata nemamo kontinuiranu i institucionalnu podršku mlađima, a ni razvijenu omladinsku politiku, koja bi radila na unapređenju životnih uslova i položaja mlađih. Omogućavanje participacije u svim aspektima političkog i društvenog života, na državnom i lokalnom nivou cilj je omladinske politike.

2. POJAM „KLIMA“ I „KLIMATSKE PROMENE“

Klima u užem smislu je najčešće definisana kao prosečno (srednje) stanje vremena, ili prosečno stanje atmosfere nad određenim mestom u određenom vremenskom razdoblju u opsegu od nekoliko meseci do nekoliko hiljada ili miliona godina. Standardni period je 30 godina, po definiciji Svetske meteorološke organizacije. Klimatski elementi su količina zračenja, temperatura, vazdušni pritisak, smer i brzina vетра, vlažnost vazduha, oblačnost, padavine. Klima u širem smislu predstavlja stanje, uključujući statistički opis, klimatskog sistema. Ono što utiče na klimu, tačnije modifikuje je i predstavlja faktore klime jesu: zemljina rotacija i revolucija, geografska širina, nadmorska visina, raspodela kopna i mora, morske struje, udaljenost od mora, reljef, biljni pokrivač, uticaj čoveka.

Pod uticajem gore navedenih faktora, modifikatora klime, dolazi do stvaranja klimatskih promena koje se odnose na dugoročne promene u temperaturama i vremenskim obrascima. Na osnovu tih modifikatora, klimatske promene mogu biti prirodne, usled uticaja npr. zemljine rotacije ili morske struje, ali od perioda Industrijske revolucije najveći deo promena koje se dešavaju izazvane su ljudskom aktivnošću, najviše zbog sagorevanja fosilnih goriva nafte, uglja i prirodnog gasa.

Prirodni faktori koji utiču na klimatske promene:

- 1. astronomski** - količina Sunčeve energije koja stiže do vrha Zemljine atmosfere se menja, zavisi od varijacija Zemljine orbite, pravca i nategnutosti Zemljine ose (Milankovićevi ciklusi) i solarne konstante;
- 2. atmosferski** - količina Sunčeve energije koja stiže do površine Zemlje zavisi od sastava atmosfere (koncentracije CO₂ u atmosferi i koncentracije suspendovanih čestica⁵);
- 3. procesi na Zemlji** - tektonski poremećaji i albedo efekat⁶

Antropogeni faktori, odnosni faktori ljudskog delovanja koji utiču na klimatske promene su:

- 1. emisija gasova staklene baštne**
- 2. emisija suspendovanih čestica**

Efekat staklene baštne je zagrevanje koje se dešava kada određeni gasovi u Zemljinoj atmosferi zadrže toplotu. Ti gasovi propuštaju svetlost, ali zadržavaju toplotu, poput staklenih zidova staklene baštne, a otuda potiče i ovaj naziv. Što se više gasova sa efektom staklene baštne koncentriše u atmosferi, više toplote ostaje zarobljeno u molekulima. Prirodni efekat staklene baštne je ono što čini klimu Zemlje pogodnom za život. Bez njega, površina Zemlje bila bi u proseku hladnija za oko 33 stepena Celzijusa.

Delovanje efekta staklene baštne se povećavalo i smanjivalo tokom Zemljine istorije, ali je bilo prilično konstantno u poslednjih nekoliko hiljada godina. Prosečne globalne temperature su takođe bile konstantne u tom periodu – sve do poslednjih 150 godina. Sagorevanjem fosilnih goriva i drugim aktivnostima koje oslobađaju velike količine gasova (posebno tokom poslednjih nekoliko decenija), ljudi pojačavaju efekat staklene baštne i značajno zagrevaju Zemlju. Veličina stanovništva, ekomska aktivnost, životni stil, upotreba energije, obrasci korišćenja zemljišta, tehnologija i klimatska politika: prema Međuvladinom panelu o klimatskim promenama (IPCC), ovo su sile koje pokreću gotovo sve emisije gasova sa efektom staklene baštne. Rezultat ovih sila je to da je planeta Zemlja za 1,1 stepen Celzijusa toplija nego što je bila početkom 20. veka. Posledice ovog porasta temperature nisu samo ekstremno topli dani, već su one mnogo šire i ozbiljnije. Posledice su mnogobrojne, od poplava, nedostatka vode, do požara, porasta nivoa mora i smanjenja biodiverziteta.

Posledice ekstremnih vremenskih uslova doživljavaju svi, ali na različite načine. Određeni ljudi su već sada izloženi direktnim posledicama, kao što su stanovnici manjih ostrvskih država i država u razvoju. Usled porasta nivoa mora i opadanja kvaliteta vode neki od njih bili su primorani da se isele. Ipak, ovaj broj ljudi je u manjini još uvek. Velika većina ostalih izložena je posledicama uglavnom indirektno, usled posledica od porasta temperatura, suša, poplava. Ono što je sigurno, u budućnosti će samo rasti broj ljudi izloženih direktnim posledicama.

Kako bi se smanjile emisije gasova sa efektom staklene baštne i ograničilo zagrevanje planete, u Rio de Žaneiru je 1997. godine održana Konferencija Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i razvoju, u okviru koje je doneta Okvirna konvencija o klimatskim promenama (UNFCCC), sa ciljem smanjivanja emisije ugljen-dioksida i drugih gasova koji izazivaju efekat staklene baštne. Arhuska konvencija je usvojena 25. juna 1998. godine, a Narodna skupština Republike Srbije donela je Zakon o potvrđivanju Arhuske konvencije 12. maja 2009. godine. Cilj Arhuske konvencije je da ojača ulogu građana i organizacija civilnog društva u pitanjima koja se tiču životne sredine. U japanskom gradu Kjotu, je 1997. otvoren za potpisivanje Kjoto protokol. Razvijene zemlje su se ovim protokolom obavezale da u periodu 2008-2012. smanje emisiju gasova staklene baštne u proseku za 5,2% u odnosu na 1990. Zemlje u razvoju nisu imale obavezu smanjenja emisije. Njihove obaveze su se ogledale u sastavljanju nacionalnog katastra i učestvovanju u transferu tehnologija i sl.

⁵ Suspendovane, fine ili PM čestice su mešavina čađi, prašine, pepela i dima koje nastaju uglavnom u procesu sagorevanja.

⁶ Albedo efekat ili parametar koji u velikoj meri utiče na temperaturu planete Zemlje, a samim tim i na klimatske promene.

Za stupanje na snagu bilo je potrebno da ga ratifikuje najmanje 55 država i da države koje su ratifikovale protokol čine najmanje 55% zagađivača. To se dogodilo u februaru 2005. godine kada je Rusija ratifikovala Protokol. Nakon Kjoto protokola, predstavnici skoro svih država sveta potpisali su 2015. godine Pariski sporazum. Pariski sporazum predstavlja prvi međunarodni sporazum koji je usvojila gotovo svaka država na svetu.⁷ Sporazum predstavlja prekretnicu u borbi protiv klimatskih promena jer su se prvi put svi svetski lideri dogovorili oko zajedničkih akcija koje će preduzeti, a koje menjaju kurs dotadašnje globalne borbe protiv klimatskih promena.

Tri glavna cilja su:

- 1.** Ograničiti porast globalne temperature na ispod 2 stepena Celzijusa u ovom veku, a ako je moguće i na 1,5;
- 2.** Oceniti posvećenost svake države smanjenju emisije ugljen dioksida svakih 5 godina;
- 3.** Obezbediti klimatsko finansiranje zemalja u razvoju.

Pored ova 3 glavna cilja, Sporazum u članu 12. ističe važnost osnaživanja i podsticanja svih grupa ljudi da se uključe u klimatske akcije. Ovaj sporazum predstavlja polaznu osnovu za transformaciju sistema u budućem periodu koji će biti prilagođen prirodi i zaustaviti dalje zagrevanje planete. Da bi se postigla transformacija potrebno je promeniti način života koji se formirao i oblikovao nakon Drugog svetskog rata.

3. PITANJE KLIMATSKIH PROMENA NA PUTU KA EU

Proces pristupanja Srbije EU nalaže joj da svoje aktivnosti i svoje delovanje u oblasti klimatske politike u potpunosti uskladi sa klimatskom politikom EU, i da preuzme ideo u klimatskom delovanju. Tako je značajan napredak u oblasti klimatskih promena postignut otpočinjanjem procesa pridruživanja EU i harmonizacije nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU. Prema Izveštaju Evropske komisije, bez obzira na pomenuti napredak, potrebni su dodatni napori za usklađivanje sa politikama EU.

Pariski sporazum, usvojen u decembru 2015. godine, formalno je poništilo podelu na razvijene zemlje i zemlje u razvoju, zahtevajući od svake zemlje potpisnice aktivno delovanje. U okviru instrumenata EU za pretpripravnu pomoć (IPA), Republika Srbija je dobila pomoćna sredstava za izradu Nacionalne strategije za borbu protiv klimatskih promena (NSBKP). Radna grupa za izradu ove Strategije je formirana 2016. godine, međutim, iako smo preuzezeli obavezu da formiramo Strategiju, ona do danas nije sastavljena i usvojena.

Da bi Republika Srbija ispunila svoje međunarodne obaveze, sa glavnim fokusom na UNFCCC, Ministarstvo zaštite životne sredine kao nadležna institucija u saradnji sa relevantnim vladinim institucijama, izradila je Nameravani nacionalno određeni doprinos smanjenju emisija staklene bašte (INDC) koji je Vlada Republike Srbije usvojila 11. juna 2015. godine. Republika Srbija je bila među prvih deset zemalja sveta i prva u regionu koja je dostavila svoj INDC Sekretarijatu UNFCCC u junu 2015. godine. U skladu sa zahtevima Pariskog sporazuma, Republika Srbija pokrenula je aktivnosti na reviziji INDC uglavnom kroz IPA 2014 projekat "Strategija klimatskih promena i akcioni plan". Istovremeno, RS je postavila glavne komponente institucionalnog i pravnog okvira neophodnog za borbu protiv klimatskih promena.

Na Međuvladinoj konferenciji o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji u Briselu u decembru 2021. godine je otvoren Klaster 4, koji obuhvata četiri poglavlja u pristupnim pregovorima: Poglavlje 14 - Transportna politika, Poglavlje 15 - Energetika, Poglavlje 21 - Trans-europske mreže i Poglavlje 27 - Životna sredina i klimatske promene. U oblasti životne sredine i klimatskih promena Srbija je do sada ostvarila značajan napredak u usvajanju evropske legislative, ali njena implementacija neretko izostaje.

Nakon samo dva meseca od otvaranja Klastera 4, pokrenut je projekat „EU za Zelenu agendu u Srbiji - počnite, preduzmite akciju, proširite“, koji će podržati Srbiju u sprovođenju Zelene agende za Zapadni Balkan. Nova inicijativa pomoći će Srbiji da ispuni ciljeve iz Sporazuma o klimi iz Pariza, i usaglasi se sa pravnim tekovinama EU u svih pet oblasti obuhvaćenih EU Zelenom agendum za Zapadni Balkan.⁸ U cilju podizanja svesti o posledicama klimatskih promena na društvo na Zapadnom Balkanu, važno je organizovati više događaja i kampanja i na taj način stimulisati debatu o politici i pomoći društvu da dođe do rešenja problema klimatskih promena. Ovo neće samo informisati građane o posledicama klimatskih promena, već i inspirisati ih da deluju i zahtevaju promene. Obrazovanje je ključno za pozitivan uticaj na ponašanje u vezi sa životnom sredinom, počevši od ranog uzrasta. Da bi bila uspešno implementirana, Zelena agenda za Zapadni Balkan treba da podrži reforme obrazovnih sistema kako bi se garantovalo da su mladi ljudi pripremljeni da uzmu učešće u borbi protiv klimatskih promena. Uz odgovarajuće informisanje i obrazovanje, omladina iz regiona može odlučno da doprinese sprovođenju Zelene agende.

⁷ Države koje do 2022. godine nisu ratifikovale Pariski sporazum su Iran, Jemen, Sirija, Eritreja i Libija.

⁸ Videti više na: <https://www.undp.org/sr-serbia/news/predstavljena-zelena-agenda-za-srbiju>

4. MLADI U SVETU

Klimatske promene će uticati na budućnost svakog pojedinca na planeti Zemlji, na neke će uticati više na neke manje, ali svi će biti primuđeni da se prilagode promenama koje nas očekuju. Postavlja se pitanje kako će one uticati na mlađe ljude, koji tek treba da razmišljaju o svojoj budućnosti, izboru profesije ili budućeg obrazovanja. Ova neizvesnost se može odraziti na njihovo mentalno stanje, te je stoga potrebno pružiti podršku mladima u izborima koje tek treba da naprave. Podrška im se može pružiti kroz sveobuhvatnu edukaciju o klimatskim promenama, uključivanju mlađih aktivista i organizacija u procese odlučivanja i donošenja zakonodavstva koje se bori sa promenama.

Participacija mlađih naglašena je kao bitna stavka u mnogim međunarodnim dokumentima, te tako Okvirna konvencija UN-a o klimatskim promenama⁹ priznaje ulogu mlađih kao ključnih partnera u borbi protiv klimatskih promena i olakšava angažovanje mlađih u okviru programa Akcija za osnaživanje klime (ACE). Akcija za osnaživanje klime je termin usvojen u Okvirnoj konvenciji UN-a o klimatskim promenama članu 6. Konvencije (1992) i članu 12. Pariskog sporazuma.¹⁰ Glavni cilj ACE je da osnaži sve članove društva da se uključe u klimatske akcije, kroz obrazovanje, obuku, podizanje svesti javnosti, učešće javnosti, pristupu javnosti informacijama i međunarodnu saradnju po ovim pitanjima.¹¹ Svi, a posebno mlađi moraju razumeti proces i učestvovati u tranziciji ka klimatskoj neutralnosti. Organizovanje različitih aktivnosti, kao što su: godišnja Globalna video takmičenja za mlađe i održavanje Dana mlađih i budućih generacija koje obuhvata međugeneracijsko istraživanje o klimatskim promenama i uključuje brifinge na visokom nivou za mlađe i stand UN za mlađe na godišnjim konferencijama UN o klimatskim promenama (COP), pružaju priliku mlađima da se uključe u borbu protiv klimatskih promena. Takođe, UN osnažuje mlađe da se uključe u globalne konsultantske procese kreiranja nacionalnih planova radi smanjenja emisije gasova sa efektom staklene baštice (NDC) i UNDP Program podrške za razvoj i reviziju nameravanog nacionalnog doprinosa svoje zemlje (INDC).¹² Cilj svih gore navednih aktivnosti je formiranje platforme preko koje će mlađi moći da stupe u kontakt sa predstvincima vlada država i prezentuju im svoje vizije, ideje i rešenja problema vezanih za klimatske promene.

Pored gore nabrojanih, postoje još konkretniji mehanizmi za uključivanje mlađih na međunarodnom nivou. Jedan od tih mehanizama su konferencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama (COP). COP26 održan je prošle godine u Glazgovu, a mlađi iz država širom sveta su bili predstavljeni kroz delegate koji su imali priliku da se direktno obrate donosiocima odluka i prenesu poruke mlađih. Ovakva platforma je prilika da se čuje mišljenje onih koji će nositi teret klimatskih promena, a koje oni nisu ni započeli. Pored COP-a, mlađi delegati, imaju priliku da učestvuju i na svim ostalim konferencijama UN vezanim za klimatske promene. Osim ovog vida uključivanja mlađih, UN organizuje i brifinge za mlađe na visokom nivou tokom konferencija o klimatskim promenama, gde mlađi dobijaju priliku da postavljaju pitanja predstvincima na visokom nivou.¹³ Dani mlađih i budućih generacija su proslave koje prate konferencije UN o klimatskim promenama. Prateći događaji, radionice i svečanosti koje predvode mlađi održavaju se tokom celog dana za vreme konferencije, uz kontinuiran tok kreativnih akcija koje imaju za cilj da dokažu da su mlađi ključni igrači u postizanju inovativnih i ambicioznih rešenja za klimatske promene.¹⁴

Međunarodni klimatski pokret mlađih (YOUNGO) je zvanična omladinska jedinica UNFCCC-a koja predstavlja mlađe tokom pregovora i drugih događaja UN-a u vezi sa klimatskim promenama.¹⁵ Od 2012. godine, svake godine se imenuju dve kontakt tačke YOUNGO – jedna sa globalnog severa i jedna sa globalnog juga kako bi se obezbedila pravična zastupljenost mlađih u međuvladinim procesima.¹⁶ Ove kontakt tačke blisko sarađuju sa Agendum za osnaživanje klime kako bi osmisile i sprovele aktivnosti i redovno davale doprinos za oblikovanje globalnih klimatskih politika. YOUNGO organizuje godišnje Konferencije mlađih koje okupljaju mlađe ljude iz celog sveta kako bi razmenili ideje, dobre prakse i iskustva za jačanje klimatskih akcija, uz poštovanje principa inkulzivnosti i različitosti. Globalna konferencija mlađih (GCOY) se organizuje nekoliko dana pre glavne konferencije COP-a na istom mestu i predstavlja najveću i najsadržajniju konferenciju mlađih koja se odnosi na multilateralne klimatske procese UN.¹⁷ GCOY služi za izgradnju kapaciteta i obuku, kako bi se mlađi pripremili za njihovo učešće na COP-u i doneli završni dokument, koji predstavlja platformu mlađih za pregovaranje na zvaničnom COP-u.

⁹ UN 6, 1992.

¹⁰ Pariski sporazum 16, 2015.

¹¹ Videti više na: <https://unfccc.int/topics/education-youth/the-big-picture/what-is-action-for-climate-empowerment>

¹² Ibidem.

¹³ Videti više na: <https://unfccc.int/topics/education-and-youth/youth/youth-engagement/youth-for-climate-action-youth-unfccc-conferences>

¹⁴ Više na: <https://unfccc.int/topics/education-and-outreach/events--meetings/young-and-future-generations-day-/young-and-future-generations-day-at-cop-22>

¹⁵ Videti više na: <https://unfccc.int/news/young-people-are-boosting-global-climate-action>

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Više na: <https://unfccc.int/topics/education-and-youth/youngo/coy>

Drugi vid konferencija su virtualne gde se okupljaju mlađi ljudi koji nisu u mogućnosti da putuju iz različitih razloga. Njihov stav takođe ulazi u završni dokument koji se prezentuje tokom glavnog COP-a. Poslednji vid organizovanja konferencija je regionalni i lokalni, koji se organizuju pre GCOY kako bi se na lokalnom nivou razgovaralo i prikupile informacije direktno iz „prve ruke“, koje kasnije ulaze u završni dokument.

Svake godine, 12-og avgusta UN obeležavaju Međunarodni dan mlađih. Tema 2020. je bila „Youth Engagement for Global Action“¹⁸, a fokus je bio na isticanju angažovanja mlađih ljudi širom sveta na nacionalnom, lokalnom i globalnom nivou u borbi protiv klimatskih promena.

Kako bi približili jezik Pariskog sporazuma mlađima, UNICEF je 2020. objavio Pariski sporazum za mlađe¹⁹ u kojem se na jednostavniji način parafrasiraju članovi sporazuma i daju objašnjenja potencijalnih termina težih za razumevanje mlađe generacije.

Sve inicijative pokrenute na globalnom planu imaju za cilj da uključe mlađe u proces donošenja odluka, jer će ipak njihova budućnost biti najneizvesnija. Pored uključivanja, osnaživanje mlađih radi što efikasnije implementacije najvažnijih međunarodnih sporazuma, kao što je Pariski sporazum, jedan je od ciljeva inicijativa. Dati mlađima glas je neophodno ukoliko želimo da se izborimo sa izazovom klimatskih promena.

© WWF Intl. / Greg Marinovich / The Stand

¹⁸ Omladinska angažovanost za globalnu akciju

¹⁹ Pariski sporazum za mlađe: <https://www.unicef.org/lac/media/19316/file/paris-agreement-for-young-people.pdf>

5. POLOŽAJ MLADIH U REPUBLICI SRBIJI

Ministarstvo omladine i sporta formirano je kao zasebno ministarstvo relativno kasno, tek 2007. Do tada nijedna institucija ili vladino telo nije se bavilo mladima, kao kategorijom stanovništva, koja zahteva krovnu instituciju koja će raditi sa njima i usmeravati njihove aktivnosti, a sve radi poboljšanja sistemske podrške. Takođe, ZoM usvojen je tek 2011. a prva Nacionalna strategija za mlade 2008. Vremenski faktor formiranja MOS-a i usvajanja ključnih dokumenata doprineo je oblikovanju položaja mlađih u društvu. Početni položaj novoformiranog Ministarstva svakako je bio otežavajući, uzimajući u obzir demografsku strukturu i trend „odliva mozgova“.

Analizirajući podatke, stanovništvo u Srbiji svrstava se među najstarije u Evropi. Negativan prirodni priraštaj, emigracija radno sposobnog stanovništva i nedovoljna volja struktura na vlasti da se pozabave ovim problemima već godinama su samo neki od uzroka ovog stanja. Pored ovog neslavnog rekorda, Srbija drži još jedan. Podaci pokazuju da približno 50.000 mlađih napusti Srbiju u toku jedne godine. Razlozi za ovakvu odluku su mnogobrojni, od pronalaska posla do želje za životom u uređenijem sistemu. Prema sprovedenom istraživanju²⁰ 25% ispitanika je sigurno da će se odseliti, drugih 25% hoće, ali još nije u procesu planiranja, dok njih 39% ne otpisuje tu mogućnost.

Podaci Republičkog zavoda za statistiku, iz 2019. godine, pokazuju da mlađi čine jednu šestinu ukupnog stanovništva naše zemlje, odnosno 1.141.016 stanovnika. Mlađi koji se odluče za ostanak suočavaju se sa mnogobrojnim problemima. Problemi prilikom pronalaska posla su najčešći vid prepreka sa kojima se mlađi suočavaju, slede nedovoljno vrednovanje obrazovnih kvalifikacija, nepotizam, predrasude i diskriminacija. Čak 31,5% mlađih niti rade, niti su u procesu školovanja.²¹ U nemogućnosti da ostvare svoja osnovna prava, kao što je pravo na dostojanstven rad, mlađi često i ne razmišljaju o bilo kom obliku društvenog aktivizma.

Međutim, drugi faktori mnogo više doprinose tome da mlađi ne uzimaju učešće u društvenom i političkom životu. Institucije, kao glavna sistemska podrška mlađima, ne podstiču ih dovoljno da se aktiviraju u svojim zajednicama. Mlađi su često neinformisani i neupućeni u prava koja imaju, dok institucije ne rade ništa po pitanju informisanja mlađih o njihovim pravima. Ovaj trend je zastavljen već decenijama unazad i pored postojanja svih uslova za uključivanje, ono se ne događa. Donošenje ključnih pravnih dokumenata jeste bio korak napred ka participaciji mlađih, ali očekivani rezultati nisu se ostvarili.

²⁰ KOMS 188, 2021.

²¹ RCC 21, 2021.

²² KOMS 156, 2021.

²³ KOMS 105, 2021.

²⁴ Više na: <https://klima101.rs/mirjam-vujadinovic-mandic-intervju/>

²⁵ Videti više na: <https://www.ekologija.gov.rs/lat/saopstenja/vesti/obezvezavanje-svetskog-dana-borbe-protiv--dezertifikacije-i-suse>

²⁶ Climate Risk Profile: Serbia; Više na: <https://www.climatelinks.org/resources/climate-risk-profile-serbia>

Mlađi su ostali neupućeni, dok institucije ostaju nezainteresovane da uključe mlađe. S druge strane, zainteresovanost mlađih za politička dešavanja postoji, i taj trend se povećava iz godine u godinu. Glavni vid informisanja su svakako društvene mreže, koje prate portali medijskih kuća.²²

Mlađi su tokom 2021. godine najviše bili zainteresovani za korupciju i kriminal, dok je na drugom mestu tema zaštite životne sredine.²³ Ovaj porast zainteresovanosti je svakako očekivan, uzimajući u obzir da su tokom prethodnih godina životna sredina, ekologija i klimatske promene visoko na agendi u društvu. Međutim, i aktuelna dešavanja u Republici Srbiji oko iskopavanja litijuma stavila su u centar pažnje šire javnosti životnu sredinu, što je doprinelo i porastu interesovanja kod mlađih.

6. KLIMATSKE PROMENE I NJIHOVE POSLEDICE U REPUBLICI SRBIJI

Promene u temperaturi, obilnije padavine i suše građani Srbije su tek relativno skoro počeli da povezuju sa klimatskim promenama. Sve veće temperature tokom letnjeg perioda uzrokuju veliki broj dana bez padavina, požare, dok tokom prolećnih dana imamo obilne padavine koje izazivaju poplave. Najizraženija posledica klimatskih promena u Srbiji su svakako suše, a zatim slede poplave. Upravo zbog toga Srbija je svrstana u najugroženija područja u Evropi usled posledica klimatskih promena. Republika Srbija pripada jednoj od vrućih tačaka klimatskih promena jer se zagreva više od globalnog proseka.²⁴ Analiza podataka prethodne dve decenije pokazala je da je u Srbiji u tom periodu zabeleženo šest izrazito sušnih godina. Materijalni gubici izazvani sušama od 2000. godine procenjuju se na više od 5 milijardi evra, te je Ministarstvo zaštite životne sredine preuzeo inicijativu i dalo preporuku Vladu Republike Srbije za izradu Nacionalnog plana za sušu.²⁵ Po visini materijalne štete, posebno mesto zauzimaju pojave ekstremnih i jakih suša 2000, 2003, 2007, 2011, 2012, 2017, 2019. i 2021. godine.

Suše se ubrajaju u prirodne katastrofe koje ostavljaju najveće posledice jer su direktno povezane sa proizvodnjom hrane. Međutim, suša ne ostavlja samo posledice u proizvodnji hrane, već i na vodene resurse. Glavni izvori pijače vode u Srbiji su uglavnom rečne vode, koje tokom perioda ekstremno visokih temperatura, imaju nizak vodostaj. Problemi sa vodosnabdevanjem direktno utiču na napajanje stoke i navodnjavanje useva. Potreba za sve većim navodnjavanjem će samo rasti u budućnosti jer se očekuje povećanje temperature do 2050. od 1,5 do 2,2 stepena Celzijusa.²⁶ Kako je Srbija poljoprivredna zemlja, najveći gubici su u ovom sektoru jer je on i najizloženiji sušama i najranjiviji.

Druga najveća direktna posledica klimatskih promena su obilne padavine koje neretko rezultiraju poplavama. Obilne padavine javljaju se tokom prolećnih meseci, dok se ekstremni pljuskovi javljaju leti nakon dugih perioda sušnih dana kada se za samo nekoliko sati izruči velika količina vode. Uzimajući u obzir da su u Srbiji prisutne velike suše, učestalost i intenzitet ekstremnih pljuskova biće samo još veći. Direktna posledica ekstremnih i obilnih padavina su poplave i bujice. Učestalost ovih prirodnih katastrofa samo se povećala prethodnih godina, te se u poslednjih 10 godina broj poplava povećao za oko 22% u odnosu na deceniju pre toga, dok je materijalna šteta ogromna samo od katastrofalnih poplava 2014. šteta je procenjena na 2 milijarde dolara.²⁷

Srbija je takođe izložena trajnim opasnostima kao što su loš kvalitet vazduha i prisustvo opasnih hemikalija. Do toga uglavnom dolazi zbog loših industrijskih praksi, a nedostatak zvanične infrastrukture za preradu otpada i otpadnih voda odgovaran je za konstantno prisustvo zagađujućih materija i patogena u zemlji i vodi. Klimatske promene dodatno pogoršavaju te efekte, jer šteta prouzrokovana ekstremnim vremenskim događajima omogućava emisiju zagađujućih materija, a promena obrazaca kretanja temperature i padavina olakšava konstantno prisustvo patogena u životnoj sredini u Srbiji.²⁸

Realnost koja nas čeka u budućnosti su učestalijesuše i poplave, ukoliko se što hitnije ne preduzmu konkretna rešenja po ovom pitanju. Prema proceni klimatskog rizika urađenog za Srbiju, temperature će rasti, **broj sušnih dana će se povećati od 11 do 18%**, dok će s druge strane doći i do smanjenja godišnje količine padavina (najviše u julu i avgustu), **a povećaće se dani sa ekstremnim padavinama od 21 do 31 procenat**.²⁹ Ovakvi prelazi iz ekstremnih suša u ekstremne pljuskove odraziće se na stanovništvo i industriju. Opasnosti od srčanih udara izazvanih visokim temperaturama biće učestaliji, a najviše će biti pogodeno starije stanovništvo koje će se sporije adaptirati na izmenjene uslove. Ukoliko uzmemo u razmatranje i činjenicu da je najveći procenat stanovništva preko 65 godina, posledice će biti velikih razmera. Najveće opterećenje pretrpeće zdravstveni sistem, koji će imati poteškoća da izade na kraj sa pritiskom, s obzirom na manjak kadrova i nedostatak odgovarajuće opreme.

Posledice po infrastrukturu i energetski sistem osetiće se u nedostatku energije. Približno 70% svojih energetskih potreba Srbija zadovoljava kopanjem i spaljivanjem uglja. Ukoliko se ovaj trend nastavi, emisija ugljen-dioksida u atmosferu će ostati na istim brojevima kao i sada. Preostalih 30% energije zadovoljava iz hidroelektrana. Trenutni trend emisije ugljen-dioksida rezultiraće samo učestalijim sušama i poplavama, koje će dovesti do presušivanja reka i na kraju

do prestanka proizvodnje energije. Dok će poplave sa druge strane, dovesti do oštećenja uglja u kopovima, što se i desilo tokom poplava 2014. godine, kada Termoelektrana u Obrenovcu nije mogla da funkcioniše i proizvodi dovoljnu količinu energije za potrebe stanovništva.

Najvažnija privredna delatnost u Srbiji je i dalje poljoprivreda, kojom se bavi velika većina stanovništva. Komplikovan položaj poljoprivrednika u budućnosti preti da bude ranjiviji usled posledica izazvanih klimatskim promenama. Proizvodnja useva koji zavise od kiše dominira poljoprivrednim sektorom, a kako suše utiču direktno na plodnost tla i uzgoj ovih vrsta useva, količina i kvalitet prinosa će se smanjivati, a potražnja za njima i cena povećavati. Navodnjavanje je jedno od rešenja, međutim ono je i dalje slabo zastupljeno i nerazvijeno, samo 3% poljoprivrednih proizvođača koristi sistem za navodnjavanje.³⁰ S druge strane, obilnije padavine se javljaju u periodima kada ne postoji potreba za tolikom količinom vode, a ekstremni pljuskovi praćeni gradom dovode do erozije zemljišta, prevlaživanja zemljišta, fizičkog oštećenja ploda i eventualno pospešuju biljne bolesti. Izgradnja i redovno održavanje drenažnih sistema i nasipa postaje preka potreba već sada, ukoliko izračunamo materijalnu štetu izazvanu samo ekstremnim pljuskovima.

Broj sušnih dana će se povećati od 11 do 18%, dok će se dani sa ekstremnim padavinama povećati od 21 do 31%.

Posledice izazvane klimatskim promenama povezane su i imaju samo jedan uzrok, a to je velika koncentracija ugljen dioksida koji se ispuštao i dalje se ispušta u atmosferu, što dovodi do povećanja temperature. Veliki broj sušnih dana i ekstremno visoke temperature rezultiraju većom količinom vodene pare u atmosferi, koje se vraćaju na zemlju u vidu ekstremnih padavina, koje opet mogu prouzrokovati poplave. Kao što vidimo iz priloženog, sve ove pojave su povezane i predstavljaju jedan začaran krug iz koga mora da se izade što pre kako bi se izbegle katastrofalne posledice. Republika Srbija kao potpisnica Pariskog sporazuma mora što pre da počne da implementira ono na što se obavezala kako bi samo usporila ove promene u klimi. Prva i možda i najvažnija stvar je započinjanje sveopšte edukacije o promeni dosadašnje svesti. U cilju što kvalitetnijeg i bržeg prilagođavanja neophodno je pripremiti ljudе na ono što ih čeka.

²⁷ Više na: <https://klima101.rs/ekstremni-vremenski-dogadjaji-srbija/>

²⁸ UNICEF Srbija, Analiza klimatske situacije i njenih uticaja na decu u Srbiji, 2021.

²⁹ Climate Risk Profile, Serbia: <https://www.climatelinks.org/resources/climate-risk-profile-serbia>

³⁰ Više na: <https://klima101.rs/navodnjavanje-srbija-poljoprivreda-suse/>

7. BORBA MLADIH

Ekstremne promene su neminovne i niko ne može sa sigurnošću da tvrdi da zna šta nas čeka u budućnosti vezano za njih. Da li će svi biti spremni i sposobni da se prilagode novim uslovima života i rada? Na ovo pitanje ne zna se odgovor, ali ono što se zna jeste ko treba da bude glavni nosilac tih promena. Generacije mladih treba da budu ti koji će pokrenuti promene. Mladi su ti koji su svesniji izazova i rizika koji su pred nama, a mobilizacija mladih ljudi širom sveta upravo to i pokazuje. Petkom za budućnost³¹ je omladinski organizovan pokret koji je započeo u avgustu 2018., kada su Greta Tunberg i drugi školski aktivisti svakog školskog dana tri nedelje sedeli ispred švedskog parlamenta, da protestuju protiv neaktivnosti u vezi sa klimom. Ono što su oni radili postalo je viralno i mobilisalo mlade ljudе širom sveta. Najmasovniji protest do sada bio je 2019. kada se u Njujorku na protestu okupilo oko 250.000 ljudi, a širom sveta skoro 6 miliona, predvođeni mladima i decom.³² U martu 2022. organizovano je 700 protesta u različitim gradovima. Ovaj vid pritiska na lidere širom sveta doprineo je ozbiljnijem pristupu i shvatanju klimatskih promena. Pored svetskih lidera, ljudi širom planete bili su fascinirani masovnošću ovih protesta i pre svega organizatorima protesta. I do tada, mladi su pričali o neophodnosti i što hitnijoj promeni u pogledu borbe protiv klimatskih promena, ali nikada pre kao do tada mladi nisu uspeli da se organizuju. Razvoj savremenih tehnologija i pojave društvenih mreža olakšali su komunikaciju, povezali udaljene krajeve sveta i omogućili mladima da platforme iskoriste za konkretnе akcije. Ovakve akcije demonstriraju ogorčenost mladih prema starijim generacijama, koje nisu pokazale dovoljno volje i želje u borbi protiv klimatskih promena. Mladi su ti koji su pokazali odlučnost i spremnost na žrtvu zarad očuvanja planete, iako oni nisu ti koji su odgovorni za trenutno stanje na planeti. UN daju mladima ključnu ulogu u borbi protiv klimatskih promena i rade sa njima spremajući ih za ulogu koja ih čeka. Sve izraženija društvena i ekološka svest kod mladih ljudi demonstrira moć koju oni poseduju ka transformaciji društva. Gde su mladi iz Srbije u svemu ovom? Svest o klimatskim promenama kod mladih javila se kada su ekološki problemi počeli da se vide golinom okom i osećaju u vazduhu. Zagađenje vazduha koje je poslednjih godina prelazilo sve dozvoljene granice pokrenulo je talas društvenog nezadovoljstva prema institucijama koje razmre ovog problema pokušavaju da umanje. Strani privredni subjekti koji ne poštuju elementarne zakonske propise u vezi sa zaštitom životne sredine, iako na udaru javnosti, ne bivaju kažnjavani za svoje prekršaje. Afera oko otvaranja rudnika litijuma u Zapadnoj Srbiji i posledice koje su ostavljene na živi svet, vodene resurse u mestima gde se vrše istraživanja izvela su ljudе na ulice i započele najmasovnije ekološke proteste u Srbiji.

Društveni konsenzus koji je formiran oko pitanja otvaranja rudnika mobilisao je ljudе da se uključe u teme vezane za životnu sredinu. Zapaženo je da je na protestima bio prisutan veliki broj mladih ljudi.

Iako ove stvari nisu direktno povezane sa klimatskim promenama, uspele su da podstaknu ljudе da se informišu više o drugim temama. Ovakvi ili slični konkretni problemi mogu da služe kao primer mladim ljudima, da ne čekaju da ih nešto ugrozi da bi preduzeli akcije, već da deluju preventivno. Oni su i grupacija koja je najzastupljenija na ekološkim protestima i koja temu zaštite životne sredine rangira na visoko drugo mesto kada se radi o temama koje ih najviše interesuju. Stariji građani postaju sve više apatični i nezainteresovani za teme od krucijalne važnosti, te je s toga glavno breme prešlo na mlade. Upravo se oni najviše i informišu, a glavni vid informisanja o ovim pitanjima je na društvenim mrežama, jer putem ovih platformi dobijaju istinitiji uvid u probleme koji se dešavaju širom zemlje. Društvene mreže su uspele da mobilisu veliki broj mladih ljudi, a internet je postao glavni vid informisanja. Do ovoga je došlo, prvenstveno jer se mediji sa nacionalnom frekvencijom retko bave pitanjima klimatskih promena i životne sredine, a ljudi koji se bave ovim pitanjima često su na meti kritike. S toga su se mladi prebacili na kanale kojima mogu više da veruju i gde se može čuti i njihovo mišljenje.

Pored velike zainteresovanosti mladih za teme klimatskih promena i životne sredine, ona se ipak ne kanališe na pravi način. Mladi ostaju ograničeni na prostor društvenih mreža, dok se u realnom životu susreću sa mnogobrojnim preprekama ukoliko žele da konkretnije deluju. Lokalne i institucije na državnom nivou ih ne uključuju u procese donošenja odluka, ni onda kada se usvajaju odluke koje se tiču njih samih. Marginalizovani i često posmatrani sa predrasudama, neretko i žrtve diskriminacije, mladi se sve više odlučuju na odlazak iz zemlje. Dok oni koji ostaju, biraju da ne učestvuju i ne ulaze u domen politike ili nekog vida društvenog aktivizma jer se osećaju nemoćno da utiču na donosioce odluka. Kao glavni razlog za odlazak iz zemlje mladi navode dostojanstveniji život, 32%.³³ Pod dostojanstven život između ostalog podrazumeva se i pravo na zdravu životnu okolinu, ono što je u Srbiji ugroženo, te se odlazak mladih može povezati i sa temom ekologije.³⁴ Ukoliko se nastavi sa zanemarivanjem životne sredine i klimatskih promena, u budućnosti možemo očekivati sve više ekoloških izbeglica.

³¹ Videti više na: <https://fridaysforfuture.org/>

³² Više na: <https://insideclimateneWS.org/todaysclimate/the-return-of-the-youth-climate-strike/>

³³ KOMS 189, 2021.

³⁴ Videti više na: <https://javniservis.net/mediji/dnevniCi-nedeljniCi-mesecniCi/novi-magazin/mladi-i-ekologija-drzavni-tepih-nebrige/>

8. REGULATIVA U DOMENU KLIMATSKIH PROMENA

Ukoliko se u razmatranju pravnog okvira pođe od najvažnijeg dokumenta jedne države, sa najvećom pravnom snagom, Ustava Republike Srbije, nailazimo na član 74, u kome se navodi kao jedno od osnovnih prava, pravo svakog građanina na zdravu životnu sredinu. Državni organi i organi autonomne pokrajine zaduženi su za ostvarivanje ovog prava, dok je svaki građanin Republike Srbije dužan da čuva životnu sredinu. S druge strane, klimatske promene, kao jedan od ključnih problema po zdravu životnu sredinu, koja je gore pomenutim članom pravo svakog građanina, se ne spominju u Ustavu.

Klimatske promene se navode kao jedan od izazova, rizika i pretnji u Strategiji nacionalne bezbednosti iz 2019. Strategija u svom tekstu navodi da, imajući u vidu klimatske promene, kao i sve izraženiji deficit prirodnih resursa, se procenjuje da će u svetu biti povećan broj sukoba izazvanih nadmetanjem za obezbeđenje energetika i drugih prirodnih sirovina, pitke vode i hrane.³⁵

Strategija navodi u delu izazovi, rizici i pretnje, da klimatske promene ostvaruju „značajan negativan uticaj na kvalitet životne sredine i resursa Republike Srbije, a time i na njenu bezbednost.“³⁶ Rizici u domenu životne sredine su višestruki, i osim u ekološkoj sferi, klimatske promene mogu izazvati značajne posledice i u oblasti ekonomije, a mogu dovesti i do socijalnih rizika koji u tom kontekstu mogu nastati. Posledice koje nastaju uticajem klimatskih promena mogu dovesti do nestasice hrane i vode, migracionih kretanja, epidemija, porasta radikalizma i kriminala.³⁷ Strategijom su naravno predviđene i mere koje država Srbija namerava da preduzme, a neke od njih su: aktivno praćenje stanja i preduzimanje mera zaštite od nepovratnih promena životne sredine izazvanih klimatskim, geofizičkim, kao i tehnološkim uticajima.³⁸

**Pored velike zainteresovanosti mladih
za teme klimatskih promena i životne sredine,
ona se ipak ne kanališe na pravi način.**

**Mladi ostaju ograničeni na prostor društvenih mreža,
dok se u realnom životu susreću sa mnogobrojnim preprekama
ukoliko žele da konkretnije deluju.**

³⁵ Strategija nacionalne bezbednosti, Službeni glasnik RS, 94/19.

³⁶ Ibidem

³⁷ Ibidem

³⁸ Ibidem

8.1 REGULATIVA O POLOŽAJU MLADIH U REPUBLICI SRBIJI

Pravni okvir koji reguliše položaj mladih u Republici Srbiji donet je kasnije u odnosu na ostale evropske države. Međutim ni činjenica da je bio donet u vreme kada su klimatske promene uveliko bile prisutne, nije uticala na to da se detaljnije posveti pažnja mladima i klimatskim promenama. Kada je osnovan MOS, njegov najvažniji zadatak je bio donošenje prve strategije za mlade u Republici Srbiji, čija izrada je započela odmah po osnivanju. Prva Nacionalna strategija za mlade doneta je 2008. godine, koja je uključila i analizu stanja zaštite životne sredine. Strategija ima 11 glavnih ciljeva, a poslednji je „osnažiti mlade za inicijative i aktivnosti koje su u skladu sa osnovnim ciljevima održivog razvoja i zdrave životne sredine“. Ova strategija uključuje pažljivu analizu stanja životne sredine u Srbiji i obrazovanja. Životna sredina okarakterisana je na nezadovoljavajućem nivou, a sistem obrazovanja kao neadekvatan da pruži informacije. S druge strane, mladi imaju kapacitet da usvajaju nova znanja i da budu ti koji će biti osposobljeni da se prilagode novim uslovima življenja, ali nisu dovoljno informisani jer ne postoji koordinisan pristup između institucija, te su informacije rasute i ne vodi se kontinuiran proces praćenja životne sredine. Važnost neformalnog obrazovanja o ovoj temi je posebno naglašena, ali u Srbiji u tom trenutku ono je nekoordinisano i nedostupno većini stanovništva. Uticaj na zdravlje mladih detaljno je obrađeno u poslednjem paragrafu, a kao glavni faktori rizika navodi se kvalitet vode i aerozagаđenje, dok se u poslednjem pasusu analiziraju pretnje po zdravlje izazvane prirodnim katastrofama koje su posledica klimatskih promena.

Pre objavlјivanja izveštaja eksterne evaluacije prve strategije o mladima, koju su vodili jedan međunarodni i jedan nacionalni ekspert za omladinsku politiku, MOS je najavio izradu nove strategije za mlade 2014., s tim da će preporuke ekspertskega tima biti uvrštene u novu strategiju. Druga po redu Nacionalna strategija za mlade usvojena je za period od 2015-2025. Ova strategija definiše 9 strateških ciljeva i za razliku od prethodne ne spominje osnaživanje omladinskih inicijativa i akcija koje su u skladu sa održivim razvojem i očuvanjem životne sredine. U delu 4.3. Aktivizam i aktivno učešće mladih navodi se da ne postoji dovoljna uključenost mladih u aktivnosti vezane za životnu sredinu, prvenstveno jer nisu informisani kako mogu da se uključe. Pored informisanosti, kao problem navodi se i nedovoljna koordinacija između sektora zdravlja, sektora zaštite životne sredine i sektora obrazovanja. Siromaštvo i multidisciplinarni pristup su navedeni kao dodatni problemi za veći aktivizam mladih po ovom pitanju. Kao rešenje navodi se isključivo edukacija. Rizici po zdravlje mladih su prirodne nepogode i zagađenje vode, vazduha i zemljišta iz grupe rizika koje dolaze usled zagađenja životne sredine. Za razliku od prethodne strategije, ovde se nisu detaljnije analizirali potencijalni rizici izazvani zagađenjem vazduha. Rešenje za ovaj vid problema je veća informisanost i edukacija o životnoj sredini, koji bi trebalo da doprinesu većem uključivanju mladih u ove teme.

U okviru strateškog cilja unapređenog aktivnog učešća mladih u društvu kao specifičan problem identifikован je nedovoljno učešće mladih u aktivnostima vezanim za životnu sredinu i donošenje odluka. Specifični cilj 4 je upravo povećanje učešća mladih u zaštiti životne sredine i održivog razvoja, a nosioci realizacije su MOS i MZZS. Rezultati koji se očekuju nakon sprovođenja aktivnosti su uvećan broj mogućnosti za mlade da se uključe u procese donošenja odluka vezanih za životnu sredinu i održiv razvoj. Potrebno je:

- Unaprediti dostupnost informacija o stanju životne sredine mladima u saradnji sa subjektima omladinske politike (SOP);
- podržati uspostavljanje saradnje između mladih i tela jedinica lokalne samouprave (JLS) nadležnog za zaštitu životne sredine, uključivanje mladih u osnivanje i rad zelenih saveta i izradu lokalnih ekoloških akcionih planova;
- podržati uključivanje mladih u konsultativne procese u oblasti zaštite životne sredine i razvoj smernica za praćenje procene uticaja na životnu sredinu.

Takođe, potrebno je obezbiti multisektorsku podršku programima zaštite životne sredine i održivog razvoja koje realizuju SOP:

- Podržati osnivanje fondova za životnu sredinu koji bi izdvajali deo sredstava za aktivnosti mladih na zaštiti i unapređenju životne sredine;
- podržati koordinaciju aktivnosti privrednog sektora u pravcu izdvajanja sredstava za omladinske programe u oblasti zaštite životne sredine;
- podržati subvencionisanje omladinskih preduzetničkih ideja sa komponentom zaštite životne sredine kroz promociju obnovljivih izvora energije, ekoturizma i drugih oblika zelene ekonomije;
- podržati aktivnosti zaštite životne sredine koje realizuju SOP i uključivanje mladih u realizaciju programa zaštite životne sredine i održivog razvoja koje sprovode međunarodne organizacije.

Zdravlje i blagostanje mladih kao jedan od glavnih strateških ciljeva posebno je izanalizirano, a interesantno je to da u delu životna sredina kao glavni problem navodi nizak nivo svesti, nedovoljna edukacija i neadekvatno učešće javnosti u odlučivanju. U javnosti vlada nerazumevanje važnosti i hitnosti ovih pitanja u očuvanju zdravlja ljudi. Dalje se navodi kako formalno obrazovanje o životnoj sredini nije na zadovoljavajućem nivou, dok na neformalno obrazovanje utiče nedostupnost informacija i ograničenost medija u izveštavanju o životnoj sredini. Nejasno je zašto je kao jedan od elemenata koji utiče na zdravlje mladih navedena

nedovoljna svest i edukacija o ovom problemu, umesto konkretnih stvari kao što je aerozagađenje, loš kvalitet vode, štetne hemikalije i direktne posledice izazvane klimatskim promenama. U okviru ovog strateškog cilja definisano je kao problem da mladi nemaju dovoljno znanja o životnoj sredini, niti razvijenu svest o njenom značaju, ni o značaju održivog razvoja. Neophodno je razviti odgovornost mladih o očuvanju životne sredine. Zaduženi za realizaciju aktivnosti su MOS, MZZS i Ministarstvo zdravlja. Očekivani rezultati i planirane aktivnosti treba da unaprede program edukacije i informisanja mladih, roditelja, nastavnika za zaštitu životne sredine, održivi razvoj i klimatske promene. Nosioci realizacije aktivnosti treba da:

- Podrže obuke za vršnjačke edukatore za rad sa mladima na unapređenju životne sredine, održivom razvoju i klimatskim promenama;
- razviju programe obuke mladih, roditelja i nastavnika za unapređenje životne sredine, održivi razvoj i klimatske promene;
- podstaknu razvoj obuka mladih žena i muškaraca za oticanje i prevazilaženje rizika po zdravlje u slučaju vanrednih situacija.
- razviju aktivnosti informisanja mladih, roditelja i nastavnika za zaštitu i unapređenje životne sredine, održivi razvoj i klimatske promene;
- podrže aktivnosti usmerene na razumevanje rizika po zdravlje uzrokovanih zagađenom životnom sredinom;
- obezbede obuke mladih o svakodnevnim aktivnostima kojima se doprinosi održivom razvoju, zaštiti životne sredine i borbi protiv klimatskih promena.

Bezbednost mladih kao sledeći strateški cilj u rizicima po bezbednost mladih taksativno navodi degradaciju životne sredine i prirodne katastrofe, ne analizirajući dalje ova dva aspekta rizika. Dalje se ovaj aspekt ne razrađuje kao specifičan problem, niti se daju predlozi kako da se on umanji.

Analizom Nacionalne strategije za mlade iz 2015. uviđa se da se ona nije detaljno pozabavila problemom životne sredine niti klimatskim promenama. Preporuke se svode na poboljšanje edukacije i podizanje svesti, dok se klimatske promene kao pretnja po bezbednost mladih ni ne navode konkretno. Možda će nova strategija, koja je u izradi i očekuje se njeno usvajanje do kraja 2022. godine doneti nešto drugačije odredbe koje se tiču životne sredine, klimatskih promena i uključivanja mladih.

Kako bi se detaljnije razradile aktivnosti predložene u strategiji, doneti su Akcioni planovi za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade, za period od 2015-2018. i 2018-2020. Aktivnosti navedene u Akcionom planu za 2015-2018. za povećano učeće mladih u zaštiti životne sredine i održivog razvoja tiču se unapređenja dostupnosti informacija u saradnji sa subjektima omladinske politike;

podržavanje koordinacije privrednog sektora u pravcu izdvajanja sredstava za omladinske programe zaštite životne sredine; subvencionisanje preduzetničkih ideja mladih sa komponentom životne sredine; podržavanja projekata i aktivnosti subjekata omladinske politike koje imaju za cilj uključivanje mladih u teme životne sredine, a koje sprovode međunarodne organizacije.

Aktivnosti u cilju razvijanja odgovornosti kod mladih prema očuvanju životne sredine uglavnom podrazumevaju podržavanje sprovođenja obuka. Jedna vrsta obuka namenjena je obukama edukatora za rad sa mladima na teme unapređenja životne sredine, održivom razvoju i klimatskim promenama. Drugi tip obuke namenjen je mladima kako bi se pripremili za delovanje u vanrednim situacijama, kao i kako da otklone posledice nakon događaja sa katastrofalnim posledicama, ali i da deluju preventivno. Poslednja aktivnost predviđa povećanje informisanja mladih, roditelja i nastavnika o životnoj sredini, održivom razvoju i klimatskim promenama. Početne aktivnosti predviđene u Akcionom planu za 2018-2020. podržavaju uspostavljanje saradnje između tela JLS nadležnih za zaštitu životne sredine, uključivanje mladih u osnivanje i rad zelenih saveta i izradu lokalnih akcionalih ekoloških planova.³⁹ Takođe, plan predviđa podržavanje mladih radi uključivanja u konsultativne procese u oblasti zaštite životne sredine.

Nacionalna Strategija za mlađe usvojena je iste godine kada je potpisana Pariski sporazum, međutim ona ne pridaje naročitu pažnju klimatskim promenama. One su tek navedene u Akcionalim planovima za sprovođenje ove strategije. S druge strane, imamo zakonski okvir o životnoj sredini i klimatskim promenama koji ni ne spominje mlađe ljudе kao jedne od nosilaca promena svesti u društву. Posledice klimatskih promena već osećamo i prilagođavamo im se. Osim prilagođavanja, biće neophodna i promena postojećih politika, zakonskih okvira, proizvodnog procesa, ali i individualnih navika. Kako bi ove promene bile moguće potrebno je imati ekološki osvećeno društvo koje će izneti ove promene. Mlađi, kao kategorija stanovništva koja već poseduje ovu svest i spremna je da ponese teret promena, mora biti zakonski priznata kao takva i pružiti joj se sva moguća institucionalna podrška. Za početak bilo bi neophodno izvršiti evaluaciju postojećeg zakonskog okvira, uočiti manjkavosti i usvojiti potpuno nov pravni okvir koji će postati polazna osnova za dalje aktivnosti mlađih po pitanju klimatskih promena.

Naredni dokumenti koje treba ispitati, kako bi se ustanovila usklađenost zakona i mogućnost njihove praktične primene jesu zakoni koji se tiču zaštite životne sredine i mlađih. Zakon o zaštiti životne sredine donet je 2004, a dopunjavan u više navrata 2009, 2011, 2016 i 2018. Zakon u članu 3. ne daje definiciju klimatskih promena, niti ih spominje kao izazov koji će uticati na populaciju u budućnosti. Pored toga, Zakon ne prepoznaje mlađe već samo navodi u članu 4. prava i obaveze subjekata sistema zaštite životne sredine.

³⁹ Akcioni plan 2018-2020, 36.

Jedan od subjekata su i građani, pod koje spadaju i mladi. Zakonski okvir Republike Srbije vezan za klimatske promene ne uključuje direktno mlađe niti im daje ulogu kao potencijalnim nosiocima promena. Zakonom je predviđeno formiranje Nacionalnog saveta za klimatske promene, konstitutivna sednica Saveta je održana⁴⁰, ali bez predstavnika mlađih. Osim toga što ne navodi mlađe, Zakon ne smatra neophodnim ni edukaciju ostalih građana niti aktivnosti koje bi imale za cilj podizanje svesti o ovim problemima. Takođe, Zakon o klimatskim promenama, ni u jednom svom članu ne navodi mlađe niti neophodnost njihovog uključivanja.

Slедеći pravni okvir koji uređuje položaj mlađih u Republici Srbiji je Zakon o mlađima, donet 2011. godine. Zakon ne spominje klimatske promene, životnu sredinu niti bilo koju odredbu koja bi podstakla mlađe na uključenost u ove teme. 4. juna 2021. godine Ministarstvo omladine i sporta je na svom sajtu objavilo najavu početka izrade Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o mlađima. Proces konsultacija i održavanje radnih grupa oko izmena postojećeg Zakona se sprovodi još od 2014. godine, dok omladinske organizacije i Krovna organizacija mlađih apeluju da je potrebno doneti nov zakonski okvir kojim bi se unapredio položaj mlađih.

© Matej Zlatev

8.2 OBRAZOVANJE I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Ostali zakonski okviri koji se tiču formalnog i neformalnog obrazovanja mlađih, Zakon o osnovnom obrazovanju kao ciljeve i ishode osnovnog obrazovanja i vaspitanja, navodi i razvijanje i praktikovanje zdravih životnih stilova, svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, potrebe negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti; razvijanje svesti o značaju održivog razvoja, zaštite i očuvanja prirode i životne sredine i ekološke etike, zaštite i dobrobiti životinja. Nakon završetka osnovnog obrazovanja i vaspitanja učenici bi trebalo da budu sposobni da efikasno i kritički koriste naučna znanja i tehnologiju, uz pokazivanje odgovornosti prema svom životu, životu drugih i životnoj sredini. Što se tiče programa, školski program mora da sadrži i program zaštite životne sredine. Ostavlja se na same škole i nastavnike da uređuju i donose ovaj program. Član 46. Zakona o osnovnom obrazovanju nalaže da zaštita životne sredine obuhvata aktivnosti usmerene na razvoj ekološke svesti, kao i očuvanje prirodnih resursa. Očuvanje prirodnih resursa obuhvata i upoznavanje sa korišćenjem i racionalnom upotrebotih resursa u oblasti energetike. Škola doprinosi zaštiti životne sredine ostvarivanjem programa zaštite životne sredine - lokalnim ekološkim akcijama, zajedničkim aktivnostima škole, roditelja, odnosno drugog zakonskog zastupnika i jedinice lokalne samouprave u analizi stanja životne sredine i akcija za zaštitu životne sredine u skladu sa zakonom.

Zakon o srednjem obrazovanju ne pridaje posebnu pažnju životnoj sredini. Škole moraju posedovati program zaštite životne sredine i program zaštite životne sredine mora obuhvatati aktivnosti usmerene na jačanje i razvoj svesti o značaju zdrave životne sredine, održivog razvoja i očuvanju i unapređenju prirodnih resursa. Škola doprinosi zaštiti životne sredine ostvarivanjem programa zaštite životne sredine, zajedničkim istraživanjem i akcijama lokalne samouprave i škole, kao i na drugi način, u skladu sa zakonom.

Zakonski okvir što se tiče edukacije o životnoj sredini ne posvećuje joj dovoljno pažnje. Problem nije adekvatno postavljen, niti su predložena konkretna rešenja kako u formalno obrazovanje uklopiti deo o životnoj sredini. Ostavljeno je na školama da same uređuju program i odlučuju o njegovoj primeni, što nastavni kadar može da odluči da ne implementira ili implementira površno. S druge strane, obzirom da ni sam Zakon o klimatskim promenama i Zakon o zaštiti životne sredine ne prepoznaje obrazovanje dece i mlađih kao načine delovanja u borbi protiv klimatskih promena i u zaštiti životne sredine, ne čudi da zakoni koji se tiču obrazovanja nemaju toliko jasno definisane smernice za ovu oblast. Zato je nužno obrazovanje uvesti u zakone koji se tiču zaštite životne sredine, kako bi postojala usaglašenost koja može jasnije definisati edukaciju iz ove oblasti.

⁴⁰ Više na: <https://www.ekologija.gov.rs/sites/default/files/2021-09/zapisnik-sa-prve-sednice-nacionalnog-saveta-za-klimatske-promene.pdf>

8.3 OMLADINSKA POLITIKA

Da bi jedno društvo bilo demokratsko i funkcionalo na demokratskim osnovama neophodno je da uključi u procese donošenja odluka sve građane. Proces donošenja odluka podrazumeva uključivanje svih zainteresovanih aktera u celokupan tok izrade i usvajanja jednog pravnog akta. Da bi ispunio sve demokratske standarde proces odlučivanja treba da bude transparentan, građani treba da imaju pristup svim informacijama i da budu uključeni u sve faze procesa, od informisanja, davanja inicijativa, debate, mogućim posledicama svakog od rešenja, preko javnog usvajanja jedne od opcija, njene primene, evaluaciju i mogućih izmena.⁴¹ Proces mora da bude jasan i da ostavi prostor građanima, nevladnim organizacijama, grupama građana i pojedincima da se uključe. Mladi, kao posebno definisana grupa građana sa posebnim potrebama moraju biti konsultovani i uključeni u deo procesa donošenja odluka koji direktno utiče na njihov položaj. Participacija mladih u RS omogućena je, na republičkom nivou, preko Saveta za mlade. Savet za mlade je savetodavno telo Vlade Republike Srbije koje usklađuje aktivnosti u vezi sa razvojem, ostvarivanjem i sprovodenjem omladinske politike i predlaže konkretnе mere za njeno unapređivanje. Savet za mlade čine predstavnici/e organa državne uprave u čijem su delokrugu oblasti od interesa za mlade, pokrajinskog organa uprave nadležnog za pitanja mladih, udruženja i saveza mladih, kancelarija za mlade, zajednički predstavnik nacionalnih saveta nacionalnih manjina i ugledni stručnjaci.⁴²

Osim domaćih pravnih propisa, RS je potpisnica i određenih međunarodnih dokumenata koja garantuju mladima i drugim subjektima pravo na učešće u donošenju odluka vezanih za životnu sredinu. Ukoliko sagledamo sadašnje stanje u državi, po pitanju uključenosti mladih i organizacija civilnog društva u pitanjima koja se tiču životne sredine, shvatićemo da se Arhuska konvencija ne poštuje i ne primenjuje. U skladu sa međunarodnim obavezama na koje se RS obavezala potpisivanjem Arhuske konvencije, 2020. godine je pokrenut postupak izrade Četvrtog nacionalnog izveštaja o sprovodenju konvencije. Ukoliko danas želimo da pročitamo ovaj izveštaj, nećemo ga pronaći ni na zvaničnom sajtu Ministarstva zaštite životne sredine, niti na nekom drugom mestu.⁴³ Pored Arhuske konvencije, Zakon o zaštiti životne sredine propisuje da su subjekti sistema zaštite životne sredine JLS. Kao subjekti JLS su dužne da obavljaju strateško-programske, normativno-organizacione i upravno-pravne poslove, vrše inspekcijski nadzor, poslove izveštavanja obaveštavaju javnost igradane o stanju životne sredine i merama preduzetim za njenu zaštitu.

JLS je zakonskim odredbama data izrazito važna uloga u procesu. Neophodno i neizbežno je uključivanje građana u sve faze pripreme i realizacije procesa zaštite životne sredine, radi zajedničke odgovornosti i aktivnosti u procesu. Uključivanje građana moguće je ostvariti preko formiranja Saveta za zaštitu životne sredine (zelenih saveta), međutim Zakon ovu odredbu ne prepoznaje, te je s toga uskraćeno pravo mladima da budu deo procesa odlučivanja na lokalnom nivou. Od volje JLS zavisi da li će uključiti građane ili ne, kao i da li će obrazovati savete. Podatke o broju formiranih saveta u opštinama RS nemoguće je pronaći, osim izolovanih slučajeva, kao ni lokalne ekološke planove, koji bi trebali bliže da uredi delovanje JLS na lokalnu u oblasti životne sredine i definišu bliže ulogu zelenih saveta. Jedan od izolovanih slučajeva je, grad Užice koji je formirao Zeleni savet⁴⁴, međutim predstavnici mladih nisu članovi ovog tela.

Pravni okvir koji definiše položaj mladih u RS je Zakon o mladima. On bliže uređuje mehanizme i instrumente omladinske politike koji treba da omoguće mladima da direktno učestvuju u procesu donošenja odluka na svim nivoima. Član 16. Zakona o mladima uvodi kao instrument omladinske politike Savet za mlade, savetodavno telo koje obrazuje Vlada RS na predlog Ministarstva. Savet ima zadatku da podstiče i usklađuje aktivnosti u vezi sa razvojem, ostvarivanjem i sprovodenjem omladinske politike i predlaže mere za njeno unapređivanje.⁴⁵ U daljim odredbama, konkretno član 17. Zakona daje mogućnost autonomnoj pokrajini i jedinicama lokalne samouprave da formiraju savet za mlade „radi usklađivanja aktivnosti u vezi sa ostvarivanjem omladinske politike na teritoriji autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, nadležni organ autonomne pokrajine i nadležni organ jedinice lokalne samouprave može osnovati pokrajinski, gradski i opštinski savet za mlade.“⁴⁶ Rad saveta je usklađen i sa nadležnostima jedinica lokalne samouprave iz člana 20. Zakonom o lokalnoj samoupravi, gde se kao jedna od nadležnosti opštine navodi da opština „obavlja i druge poslove od lokalnog značaja određene zakonom (npr. u oblastima odbrane, zaštite i spasavanja, zaštite od požara, omladinske politike, zoohigijene i dr.), kao i poslove od neposrednog interesa za građane, u skladu sa Ustavom, zakonom i statutom.“⁴⁷ Savet za mlade lokalnih samouprava je institucionalno telo koje omogućava mladima da budu uključeni u proces kreiranja i donošenja odluka koje se tiču isključivo njih. Ono što je primetno jeste to da savet za mlade nije obavezujuća tačka Zakona o mladima, već ostavlja mogućnost na lokalnoj samoupravi da odluci o neophodnosti njegovog formiranja.

⁴¹ Građanske inicijative 10, 2011.

⁴² Videti više na: <https://koms.rs/savet-za-mlade/>

⁴³ Više na: <https://www.reri.org.rs/da-li-srbija-primenjuje-arhusku-konvenciju/>

⁴⁴ Videti više na: <https://uzice.rs/javne-ustanove/zeleni-savet/>

⁴⁵ Zakon o mladima, Službeni glasnik RS, br. 50/11.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Zakon o lokalnoj samoupravi, Službeni glasnik RS, br. 129/07, 83/14, 101/16, 47/18, 111/21.

Dalje, u članu 18. Zakon predviđa osnivanje Kancelarije za mlade „radi obezbeđivanja uslova za aktivno uključivanje mladih u život i rad društvene zajednice, osnaživanja mladih, pružanja podrške organizovanju različitih društvenih aktivnosti mladih, učenju i kreativnom ispoljavanju potreba mladih, jedinica lokalne samouprave može, u okviru svojih ovlašćenja, potreba i mogućnosti, osnovati kancelariju za mlade.“⁴⁸ Još jednom, lokalna jedinica nije u zakonskoj obavezi da formira ovo telo. Sledeći član Zakona, daje mogućnost osnivanja Agencije za mlade, u skladu sa programima EU namenjenih mladima.

Finansiranje omladinskih politika i potreba mladih na nacionalnom nivou omogućeno je iz budžeta Republike Srbije, koji finansira programe i projekte od javnog interesa iz oblasti omladinske politike. Zakon uređuje i finansiranje omladinskih politika i potreba mladih na nivou autonomne pokrajine i na nivoj jedinica lokalne samouprave. Finansiranje potreba i interesa mladih u autonomnoj pokrajini vrši se u skladu sa interesima i potrebama autonomne pokrajine i njenim ekonomskim mogućnostima, i to za:

1. obezbeđivanje uslova za učešće mladih u izradi i sprovođenju pokrajinskog akcionog plana za mlade;
2. podsticanje mladih da aktivno učestvuju u društvenim tokovima kroz afirmaciju i podršku omladinskih aktivnosti na teritoriji autonomne pokrajine;
3. podsticanje udruženja mladih, udruženja za mlađe i saveza da učestvuju u sprovođenju omladinske politike, uključujući izgradnju kapaciteta udruženja mladih, na teritoriji autonomne pokrajine;
4. organizaciju obuka, seminara, konferencija i manifestacija iz oblasti omladinske politike koji su od posebnog interesa za autonomnu pokrajinu.

Slične odredbe važe i za finansiranje omladinskih politika i potreba u jedinici lokalne samouprave, s tim što se proširuju oblasti finansiranja:

1. podsticanje mladih da aktivno učestvuju u društvenim tokovima kroz afirmaciju i podršku omladinskim aktivnostima, omladinskom radu i neformalnom obrazovanju na teritoriji jedinice lokalne samouprave;
2. podsticanje udruženja mladih, udruženja za mlađe i saveza da učestvuju u sprovođenju omladinske politike, uključujući izgradnju kapaciteta udruženja mladih, na teritoriji lokalne samouprave;
3. osnivanje i rad kancelarije za mlade, klubova za mlade, omladinskih centara i dr.;
4. aktivnosti ustanova preko kojih se ostvaruje javni interes u oblastima omladinskog sektora, a koje su osnovane od strane lokalne samouprave;

5. obezbeđivanje uslova za učešće mladih u izradi i sprovođenju lokalnog akcionog plana za mlade;
6. stvaranje uslova za aktivno i kvalitetno provođenje slobodnog vremena mladih, bavljenje sportom, negovanje zdravih i bezbednih stilova života, sprovodenje volonterskih aktivnosti, organizaciju obuka, seminara i manifestacija od značaja za zapošljavanje i usavršavanje mladih, kao i za potrebe mladih u oblasti kulture;
7. podršku aktivnostima i projektima kojima se podstiče održivi razvoj i zaštita životnog okruženja.

Autonomna pokrajina i jedinica lokalne samouprave izdvajaju sredstva za finansiranje omladinskih politika i potreba iz sopstvenih budžeta, a nadležni organ uređuje pravila za dodeljivanje sredstva akterima omladinske politike.

Zakon o mladima trebalo je da unapredi i očvrste mehanizme omladinske politike u RS, podstakne veće učešće mladih u procesu donošenja odluka kroz odredbe koje će direktno uključivati aktere omladinske politike i dati im mogućnost stvarnog odlučivanja, a s druge strane da obaveže donosioca odluka da konsultuju mlađe i uvaže ih kao ravnopravne učesnike u procesu. Ovaj vid participacije trebalo je da preraste u ustaljeni pravni običaj, koji će svi akteri u procesu ispoštovati. Zakon ne predviđa obavezno osnivanje saveta za mlade na pokrajinskom, gradskom ili opštinskom nivou, već tu odluku prepušta pokrajini i jedinicama lokalne samouprave. Ovo pravilo važi i za osnivanje Kancelarija za mlade. Što se tiče finansiranja omladinske politike, pored obavezujućeg izdvajanja za potrebe mladih na nacionalnom nivou iz budžeta RS, jedinicama lokalne samouprave i pokrajini je ostavljeno da u skladu sa svojim ekonomskim mogućnostima odluče da li će izdvajati sredstva iz budžeta ili ne. Celokupan mehanizam omladinske politike na pokrajinskom i lokalnom nivou svodi se na volju donosioca odluka da li su u mogućnosti, da li imaju volje ili želje da se bave omladinskom politikom. Izveštaj KOMS-a „Prva decenija Zakona o mladima“ zaključuje da ZoM nije uspeo da obezbedi veću participaciju mladih i da je problem uključivanja autentičnih predstavnika mladih (onih koji dolaze izvan sfere omladinske politike) u rad savetodavnih tela veoma izražen na svim nivoima.⁴⁹ Glavne kritike postojećeg zakona upravo i ističu njegovu neefikasnost, neobavezujuću formu i nedorečenost. Kako bi imali sveobuhvatniju i funkcionalniju omladinsku politiku potrebno je usvojiti regulatorni okvir koji će propisati kao obavezujuće sve instrumente lokalne omladinske politike i propisati stalna izdvajanja iz budžeta za njihovo ostvarivanje.

⁴⁸ ZoM, Sl. Glasnik RS, br. 50/11.

⁴⁹ KOMS 2021, 7.

8.4 SPROVOĐENJE REGULATORNIH ODREDBI OMLADINSKE POLITIKE

Mlade je neophodno uključiti u sve procese donošenja odluka i na nacionalnom i na lokalnom nivou, ali i u procese konsultacija, savetovanja, razmatranja i naknadne evaluacije donesenih odluka, kako bi oni imali direktni uticaj na oblikovanje sistema i društva u kojem žive. Aktivno učešće mladih u radu institucija na državnom i lokalnom nivou pruža mogućnost mladima da steknu iskustvo, ali i preuzmu odgovornost za donošenje odluka koje će ostaviti pozitivne ili negativne posledice na njih same i društvo kojem pripadaju. Pored donošenja odluka, mlađi treba da učestvuju i u njihovom kreiranju, ali i da sami predlažu rešenja koje će se baviti položajem i potrebama mladih. Aktivnost mladih se odvija kroz rad u formalnim savezima mladih, nevladinim organizacijama, ali i kroz neformalna udruženja koja se mogu obrazovati po potrebi zarad zalaganja za pronalaženje rešenja konkretnog problema ili usvajanja određene omladinske politike. Takođe, aktivnost mladih se ogleda i kroz volontiranje, učešće u školskim ili studentskim parlamentima, radnim grupama i svim drugim vidovima aktivnosti koje okupe mlađe bilo radi rešavanja problema vezanih za mlađe ili za celokupno društvo. Nije moguće napraviti jasnu granicu u definisanju aktivizma mladih jer postoji veliki broj mogućnosti kako mlađi mogu biti uključeni. S razvojem društvenih mreža i tehnologije generalno, otvorile su se mnoge mogućnosti pa tako danas imamo zastupljen aktivizam kroz promociju omladinskih ideja i aktivnosti preko naloga na društvenim mrežama, organizovanje konkretnih akcija preko onlajn grupa ili potpisivanjem onlajn peticija. Svi ovi načini su novi, ali predstavljaju nove mogućnosti i potencijal za mobilizaciju mladih.

Nivoi učešća mladih mogu biti različiti i skalu sa 8 nivoa predstavio je Rodžer Hart u svojoj knjizi „Učešće mladih od pokušaja do participacije“.

Nivoi su sledeći:

Nivo 8: mlađi i odrasli zajedno donose odluke

Nivo 7: mlađi predvode i iniciraju akciju

Nivo 6: odrasli iniciraju, odluke se donose zajedno sa mlađima

Nivo 5: informisanje i konsultovanje mlađih

Nivo 4: mlađi se obaveštavaju o dodeljenim ulogama

Nivo 3: tokenizam (označava praksu ili politiku gde se čine samo minimalni napor i kako bi se manjinama ponudile mogućnosti jednake onima koje ima većina)

Nivo 2: mlađi su ukras

Nivo 1: mlađima se manipuliše

Analizirajući ovu skalu, zakonski okvir i stvarnu situaciju u praksi, zaključuje se da je participacija mlađih u RS između nivoa 4, kada se mlađi obaveštavaju o dodeljenim ulogama i nivoa 5, kada je prisutno informisanje i konsultovanje mlađih, s tim da mlađi u RS nisu u dovoljnoj meri informisani i konsultovati jer prelazak na ovaj nivo zavisi i od toga koliko JLS informišu i daju mogućnosti mlađima za učestvovanje.

Zakonski okvir definisao je kao obavezujuće uspostavljanje mehanizma omladinske politike na državnom nivou te je s toga 2014. formiran Savet za mlađe kao savetodavno telo Vlade RS. „Osnovni zadatci Saveta je podsticanje i usklađivanje aktivnosti u vezi sa razvojem, ostvarivanjem i sprovođenjem omladinske politike, predlaganje mera za njeno unapređenje, kao i predlaganje mera za usklađivanje i koordinisanje aktivnosti ministarstava i drugih organa nadležnih za posebne oblasti u omladinskom sektoru i svih drugih subjekata omladinske politike, u skladu sa strateškim i zakonskim aktima iz ove oblasti.“⁵⁰ Od osnivanja Saveta za mlađe do sada održano je ukupno 19 sedница, kojima je predsedavao resorni ministar. Predstavnici mlađih u Savetu su do sada uglavnom zahtevali izmene i dopune postojećeg Zakona o mlađima ili usvajanje potpuno novog zakonskog okvira koji će na pravi način definisati položaj i potrebe mlađih, kao i izmene Zakona o volontiranju. Sumirajući rad Saveta za mlađe može se reći da on više predstavlja platformu gde članovi Saveta iznose svoje viđenje položaja mlađih i daju preporuke o neophodnim promenama koje treba sprovesti kako bi se položaj i potrebe mlađih poboljšali.

Što se tiče lokalnog nivoa, ZoM je tu ostao nepotpun i neobavezujući. Definisao je mehanizme lokalne omladinske politike i savet za mlađe na lokalnom nivou označio kao glavni instrument participacije mlađih u ostvarivanju omladinske politike. Istraživanje KOMS-a „Lokalna omladinska politika u Republici Srbiji“ pokazalo je alarmantnu sliku u vezi sa omladinskom politikom. Analizirajući mehanizme omladinske politike ustanovilo se da čak 65 od 145 opština u RS nema formiran savet za mlađe u svom mestu. Od 79 formiranih saveta za mlađe, 29 se formiralo samo da bi se ispunila forma. U grupu neinkluzivnih saveta i delimično funkcionalnih saveta spada 12 formiranih saveta. Inkluzivni savet bi bio onaj koji podrazumeva učešće mlađih u radu saveta i daje mogućnost mlađima i udruženjima mlađih da kao deo saveta učestvuju u donošenju odluka.⁵¹ Funkcionalni savet za mlađe u pogledu pravilnika o radu, plana rada, učestalosti zasedanja, korišćenja mehanizama kreiranja, uticaja ili nadgledanja lokalne omladinske politike bio bi onaj koji ispunjava sve ove kriterijume.⁵² Inkluzivni saveti, ali nefunkcionalni mogu se naći u 16 opština u Srbiji, dok su inkluzivni i delimično funkcionalni formirani u 10 opština. U funkcionalne savete, ali neinkluzivne spada 3 saveta. Svega 7 formiranih saveta zadovoljava oba kriterijuma.

⁵⁰ Više na: <https://www.mos.gov.rs/savet-za-mlaude-3?lang=lat>

⁵¹ KOMS 203, 2021.

Ni ostali mehanizmi omladinske politike nisu na zadovoljavajućem nivou:⁵³

- 106 jedinica lokalne samouprave nema lokalni akcioni plan za mlade;
- 52 jedinice lokalne samouprave nemaju formiranu kancelariju za mlade i 18 jedinica lokalne samouprave koji imaju formalno formiranu kancelariju bez zaposlenih;
- 52 jedinice lokalne samouprave nemaju opredeljena sredstva za finansiranje lokalne omladinske politike;
- 115 jedinica lokalne samouprave nemaju opredeljena sredstva za finansiranje udruženja mladih i za mlade (udruženja građana) za sprovođenje lokalne omladinske politike;
- 119 jedinica lokalne samouprave nema omladinski klub;
- 6 jedinica lokalne samouprave ima sve instrumente lokalne omladinske politike;
- 23 jedinice lokalne samouprave nemaju nijedan instrument lokalne omladinske politike.

Podaci pokazuju stepen urušenosti omladinske politike na lokalnom nivou, koja predstavlja početnu osnovu za dalji aktivizam i bavljenjem položaja i potrebama mladih ljudi. Ukoliko osnovni mehanizmi nisu dostupni mladima u njihovim zajednicama, ne podstiču se da uzmu učešće u donošenju odluka i ne daju im se informacije o njihovim pravima i obavezama, mladi postaju nezainteresovani i ubeđeni da oni ne mogu da utiču na sopstveni položaj u sopstvenoj zajednici. Problem sa lokalnog prelazi na nacionalni nivo, kada mladi postaju otuđeni i od političkih procesa i češće se odlučuju da ne izadu na izbore. Na kraju, dobijamo zanemarene, otuđene i apolitične mlade koji odlaze iz zemlje, jer ta zemlja ne vodi računa o njima.

Svaka opština treba da doneše Lokalni akcioni plan za mlade (LAP), ukoliko pratimo zakonske odredbe, ali pošto ova odredba nije obavezujuća, opštine same odlučuju o potrebi LAP. LAP je neophodno usvojiti kako bi svaka opština sprovodila konkretnije odredbe iz Nacionalne strategije za mlade, ali i da bi odgovorila na sve potrebe mladih u okviru lokalne zajednice. Prema preporukama za izradu LAP oni treba da sadrže opšte ciljeve koji su najznačajniji za mlade. Kako su potrebe i stavovi mladih promenljivi i prate dešavanja na svetskom nivou, tako su mladi postali zainteresovani za teme zaštite životne sredine. LAP bi stoga trebalo da prati interesovanja mladih i u skladu sa tim da sadrži i odredbe o zaštiti životne sredine, većoj edukaciji mladih o ovim temama i da ih kroz rad tela koja se bave omladinskom politikom podstaknu da uzmu učešće u konkretnim akcijama.

Tako u Lokalnom akcionom planu za grad Čačak stoji da je cilj svake akcije koju sprovodi Kancelarija za mlade povećanje volonterizma i aktivizma kod mladih, podizanje svesti o zaštiti životne sredine, ukazivanje na značaj timskog rada, promocija zdravih stilova života, promocija kulture, umetnosti i nauke.⁵⁴

**Svaka opština treba da doneše
Lokalni akcioni plan za mlade (LAP),
ukoliko pratimo zakonske odredbe,
ali pošto ova odredba
nije obavezujuća, opštine
same odlučuju o potrebi LAP.**

LAP grada Novog Sada ide dalje i u delu 5.8. objašnjava da je „upadljiv nedostatak zabrinutosti mladih za mnoge dublje i strukturne probleme koji se tiču zaštite životne sredine kao što je npr. globalno zagrevanje, klimatske promene, upravljanje otpadom i zaštita voda. Ovaj podatak implicira relativno problematično (ne)razumevanje globalnih izazova sa kojima se danas suočavaju naša planeta i naša društva, ali koje svakako nije rezervisano jedino za mlade u našem gradu ili društvu.“⁵⁵ Radi popravljanja situacije kod mladih neophodno je sprovesti edukacije i približavanje mladima kroz Kancelariju za mlade, kao i raditi dodatno na većoj uključenosti mladih u aktivnosti koje imaju veze sa zaštitom životne sredine.

Međutim, većina opština u RS, čak 106 njih ne poseduje LAP kojim bi detaljnije analizirali situaciju i procenili znanja mladih o životnoj sredini, klimatskim promenama i ostalim temama važnim za mlade i na osnovu saznanja predložili konkretne aktivnosti kako da se mladi edukuju, podstaknu i na kraju uključe u aktivnosti. Pored nepostojanja dokumenata, uočljiv je još jedan problem. Nemogućnost dolaska do dokumenta na zvaničnim internet stranicama različitih opština u Srbiji baca senku na same LAP i na njihov kvalitet. Nedostaci omladinske politike na lokalnu koji su uočljivi, ne ostavljaju mnogo izbora mladima, ili da se sami organizuju i rade na konkretnim stvarima ili da se isključe iz celokupnog procesa donošenja odluka.

⁵² KOMS 204, 2021.

⁵³ KOMS 205-208, 2021.

⁵⁴ Lokalni akcioni plan za mlade, 2020-2023, grad Čačak.

⁵⁵ Lokalni akcioni plan za mlade, 2019-2022, grad Novi Sad.

9. AKTERI U BORBI PROTIV KLIMATSKIH PROMENA

9.1 DRŽAVNI AKTERI

Problem klimatskih promena i njihovih posledica koje su sve češće vidljive i mogu se lako prepoznati, je problem koji zahteva da se rešava na svim nivoima, ali uz konstantnu i usklađenu saradnju sa državnim vrhom. Sistemski problem, zahteva sistemска rešenja, kako bi se svakom pojedincu pružile alternative i načini da svoje navike promeni, i kako ne bi svojim ličnim aktivnostima pružali negativan doprinos razvijanju klimatskih promena. Aktivnim radom nadležnih organa potrebno je sprovoditi politiku koja će se baviti problemom klimatskih promena i koja će pružati sistemска rešenja. Nadležni organi u svom radu treba da ostvare međusektorsku saradnju kako bi celokupan sistem funkcionišao. Mladim ljudima je potrebna sistemска podrška kako bi svoja znanja i veštine iskoristili na najbolji mogući način i kako bi mogli svoja znanja da prenesu ostalim građanima.

Ministarstva, konkretno Ministarstvo omladine i sporta i Ministarstvo zaštite životne sredine treba da budu ključni inicijatori promena, koja će mlade ljudi motivisati da se aktivnije uključe u pitanja koja ih već sada direktno pogađaju, a koja će verovatno, predstavljati ključni problem u njihovoј budućnosti. Ova ministarstva, kroz ključna strateška dokumenta treba da donesu odredbe tako da mladim ljudima kreiraju politički i društveni prostor u kojem aktivno mogu da rade sa ostalim mladim ljudima i svojim radom doprinesu širenju svesti o klimatskim promenama. Analiza glavnih strateških dokumenata pokazala je da taj prostor nije stvoren i činjenica je da baš ta ključna strateška dokumenta trenutno nemaju značaj koji treba da imaju, jer u sebi ne sadrže sistemска rešenja i mogućnosti za međusektorskiju i međuljudsku saradnju koja može da pruži veći doprinos u rešavanju ovog problema. Mladi se ni ne spominju kao jedni od ključnih aktera u rešavanju ovog bezbednosnog problema. Ključni donosioci odluka, MOS i MZZS ostali su nedorečeni na pitanja o tome da li je potrebno izmeniti i usvojiti novi pravni okvir koji bi se bavio mladima i klimatskim promena i koji bi dao konkretna rešenja za veće uključivanje mlađih ljudi. Na upite koji su poslati MOS-u i MZZS-u, MOS je ostao nem na pitanja, dok je MZZS odgovorilo kako su oni tokom 2021., i godinama pre, izdvajali sredstva za organizacije civilnog društva koje se bave životnom sredinom. Međutim, samo dodeljivanje sredstava organizacijama ne predstavlja spremnost ministarstava da strateški i sistemski rade na ovim pitanjima. Upravo su i mlađi ljudi tokom fokus grupe govorili o neophodnosti promene sistema u RS kako bi stvari po pitanju zaštite životne sredine i klimatskih promena krenuli na bolje. Pored uključivanja njih u procese donošenja odluka, potrebno je promeniti i sistemsko bavljenje problemom životne sredine i klimatskih promena.

Mladi su upoznati sa trenutnim zakonskim okvirom zaštite životne sredine, ali su isto tako svesni činjenice da se ti zakoni ne primenjuju, pogotovo kada su u pitanju velike kompanije koje otvoreno zagađuju okolinu.

„Problem je sistem“ (m, 19)

Ministarstvo zaštite životne sredine formirano je relativno kasno kao zasebno ministarstvo, i u periodu kada je formirano već su postojali ozbiljni ekološki problemi u RS kojima se trebalo hitno pozabaviti. Fokus ni u jednom trenutku nije bio na razvijanju saradnje i podrške mladima, kao ni na razvijanju mreže koja bi povezala mlađe i lokalne zajednice da zajednički rade na problemima. Isto tako, i MOS je formiran kasno u odnosu na ostale evropske države i po njegovom formiranju bilo je potrebno posvetiti pažnju prvo pravnom okviru koji je trebalo da bude usvojen što pre i regulisanju položaja mlađih. Međutim, ni to što nakon nekoliko godina posle nije krenulo da se radi ozbiljnije sa mlađima i klimatskim promenama ne može se pripisati kasnom osnivanju ministarstava, već više nespremnosti da se konkretno pozabave problemima. Nedostatak komunikacije između MOS-a i MZZS vidljiv je u nekoordinaciji oko donošenja NSM i Akcionog plana za sprovođenje nacionalne strategije mlađih, u kojima postoje odredbe koje se tiču konkretno zaštite životne sredine i aktivnosti koje treba da zajedno sproveđu, međutim do ostvarivanja tih aktivnosti nije došlo. Pored problema nekoordinisanja, uočljiv je i nedostatak stručnih kadrova koji bi isključivo radili na ovim temama kao i nedostatak finansijskih sredstava za zaštitu životne sredine i klimatskih promena. Osim toga, veliki problem predstavlja i nedostatak istinske volje i želje da se posveti ovim pitanjima. Sama priča o neophodnoj podršci mlađima, zaštiti životne sredine, konstantnom ponavljanju istih obrazaca u javnosti, neće rešiti problem. Potrebno je da se krene sa konkretnim akcijama i rešenjima.

Ponekad, iako omladinska inicijativa postoji i dobra je, ona ne dobija materijalnu podršku ili ako se sproveđe ne dobija pažnju institucija, a samim tim ni medija. Nedostatak izdvajanja finansijskih sredstava za zaštitu životne sredine i klimatskih promena je problem koji mlađi takođe izdvajaju kao važan. Novac, koji je izdvojen, često je nedovoljan i ne završi na pravom mestu.⁵⁶ Omladinska politika suočava se sa sličnim problemom. Tako je budžet MOS-a za omladinsku politiku za 2021. iznosio 1.353.689.000 dinara, dok je za omladinu je „otislo“ svega 454.688.000 dinara.

⁵⁶ Odgovor dat tokom sprovođenja fokus grupe.

Upoređujući sa budžetom RS, svega 0,08% ukupnog budžeta odlazi na mlade.⁵⁷ Uočljiv je i veliki iznos koji se izdvaja za sport iz budžeta MOS-a. Sličan problem uočljiv je i na lokalnom nivou. JLS koje izdvajaju novac iz budžeta za omladinsku politiku, zapravo taj novac koriste za rekonstrukciju objekata koji služe za sportske aktivnosti, a ne konkretno za sprovođenje omladinske politike u svojoj opštini. Mladi su istakli da novac koji postoji neretko podleže različitim zloupotrebljama, te mitu i korupciju navode kao jedan od mnogobrojnih problema koji stoji na putu stvarnog bavljenja ovim problemima. Kada bi novac koji je namenjen za životnu sredinu ili klimatske promene zaista i završavao kod institucija ili ljudi koji se bave ovim problemima, današnja situacija bi bila drugačija. Kao primer zloupotrebe novca navode ekološke takse, koje plaćaju sva preduzeća, ali dobijeni novac ne odlazi za bavljenje zaštitom životne sredine.

Pored novca, mladi su istakli da im je jako važno obrazovanje i da smatraju da je jedan od ključnih pokretača promena upravo edukacija mladih ljudi o klimatskim promenama i njihovim posledicama, ali da ono iako je prisutno u nastavnom programu uglavnom bude zanemareno i preskočeno. Postojanje predmeta „Svet oko nas“ i „Priroda i društvo“ je pozitivna strana nastavnog programa, ali je on namenjen isključivo učenicima od prvog do četvrtog razreda osnovne škole. Uzimajući u obzir decu u tim godinama i fizički razvoj, bavljenje ovim temama samo u tom uzrastu je nedovoljno, jer deca brzo zaboravljaju kako odrastaju. Kasnije, u višim razredima osnovne škole kroz predmet biologije pažnja koja se posvećuje temama ekologije, životne sredine i klimatskih promena je minimalna ili je uopšte nema. S toga ističu neophodnost uskladivanja programa formalnog obrazovanja, koje bi na pravi način regulisalo i uvrstilo u nastavni program ove teme i bavilo se njima konstantno i sveobuhvatno. Pored formalnog, ističu neophodnost poboljšanja i uskladivanja neformalnog obrazovanja, da bude tako da daje tačne, proverene, blagovremene informacije i da bude dostupno svima preko svih platformi, od društvenih mreža do televizije i medija.

„Deo o ekologiji u udžbenicima biologije za 8. razred je najdosadnije obrađen deo“ (ž,20)

Ministarstvo zaštite životne sredine i Ministarstvo prosvete započeli su projekat koji je prepoznao značaj edukacije najmladih, te su 2021. godine formirali Zajedničko telo za razvijanje programa sistemskog obrazovanja, sporazumom o osnivanju koji je potpisani između Ministarstva zaštite životne sredine i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Ono što, jedno ovakvo telo treba da radi jeste sistemska ekološka edukacija dece i mladih u cilju podizanja svesti o zaštiti životne sredine, klimatskim promenama i održivom razvoju. U okviru ove saradnje, tokom 2021. i 2022.

godine sproveden je pilot projekat „Uloga učenika u zaštiti životne sredine“ koji je za cilj imao unapređenje znanja i stavova o životnoj sredini i jačanje profesionalnih kompetencija zaposlenih u ustanovama obrazovanja i vaspitanja.

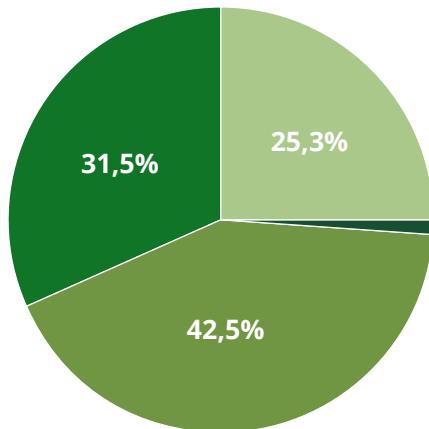
Projekat je realizovan u po jednoj osnovnoj školi u 29 lokalnih samouprava.⁵⁸ Telo poput ovog, kao i projekti koji rade na edukaciji mladih, ali i profesionalnom osnaživanju zaposlenih u školskim ustanovama, zaista može pokrenuti talas edukacija koji će osvestiti mlade ljude, ali im i prikazati praktične načine kako oni mogu da doprinesu stvaranju bolje okoline. Pored samih edukacija, ovakav vid saradnje i uključivanje mladih, samo podstiče i pokazuje mladima da oni svakako jesu grupa ljudi koje nadležni organi prepoznaju kao važnu za njihov rad i da nadležni organi imaju nameru da otvore prostor za njihove akcije. Međutim, ovakve inicijative su nedovoljne da se dođe do konkretne promene u sistemu obrazovanja. Potrebno je doneti čvršće pravne regulative, pokazati spremnost i volju da se istinski bavi ovim problemima.

„Država je problem jer ne reaguje na posledice klimatskih promena“ (m,22)

Mladi su u interno sprovedenom istraživanju naveli da institucije rade nešto po pitanju problema klimatskih promena, ali nedovoljno da bi se videla razlika, dok je veliki procenat njih odgovorio da institucije ne rade uopšte. Interesantan je podatak da je 25% mladih odgovorilo da ne zna da li institucije rade bilo šta po pitanju klimatskih promena. Podatak da je Narodna Skupština prošle godine usvojila Zakon o klimatskim promenama nepoznat je 70% mladih koji su učestvovali u anketi. Stav da rade, ali ne dovoljno je prikazan upravo kroz odgovor o postojanju Zakona. Institucije ne rade dovoljno na informisanju o temama koje utiču na sve. Donošenje strategija i zakona za koje niko neće znati da postoje, čisto da bi se ispunila određena potreba za tim pravnim okvirom, neće doprineti edukaciji i osvećivanju ljudi, već će doprineti upravo suprotno, nesvesnosti ljudi o postojanju problema. Slični odgovori su dati i tokom fokus grupe. Mladi su navodili da institucije nemaju volju niti želju da se istinski pozabave ovim problemima, već da rade upravo suprotno, dopuštaju da se ugrožava životna sredina u Srbiji tako što dozvoljavaju određenim privrednim subjektima da ne poštuju postojeće zakone i degradiraju prirodu. Ukoliko se i donose određeni regulatorni okvir, poverenje da će se on poštovati i sprovoditi je minimalno. Nepoverenje u institucije je veliko, a pogotovo kod mladih ljudi koji su zanemareni i nije im data istinska prilika da postanu deo procesa donošenja odluka i da se njihov glas čuje upravo u tim istim institucijama. Još jedna inicijativa koja je privukla pažnju su Stockholm +50 Nacionalne konsultacije organizovane isključivo za mlade, koje je inicirala Vlada Kraljevine Švedske uz podršku Vlade Kenije i Programa Ujedinjenih nacija za zaštitu životne sredine (UNEP), u čijem sproveđenju je učestvovalo i Ministarstvo zaštite životne sredine.

⁵⁷ KOMS 36, 2021.

⁵⁸ Više na: <https://www.ekologija.gov.rs/saopstenja/vesti/vujovic-i-ruzic-dodelili-plaketu-pobednickom-ucenickom-timu-za-najboljni-ekoloski-projekat>

Slika 1. Procentualni prikaz odgovora mladih na pitanje „Da li institucije u RS rade dovoljno po pitanju klimatskih promena?“

Pored predstavnika državnih institucija, civilnog sektora i akademске zajednice, na konsultacijama su učestvovali i predstavnici mladih, koji su dali svoj doprinos. Treći sastanak je održan sa mladima iz cele Srbije kada su, između ostalog, mladi imali i priliku da razgovaraju sa predstvincima ministarstva.⁵⁹ Ovaj vid inicijativa je odlična platforma za razmenu mišljenja i prilika da se čuju stavovi i preporuke mladih za unapređenje trenutnog stanja u vezi sa životnom sredinom u Srbiji, ali ono što je uočljivo da se ovakav vid konsultacija retko sprovodi, tek onda kada postoji istinska potreba za tim. Dešavanja kao što je ovo ili slična nemaju kontinuitet niti formu po kojoj bi se redovno održavali događaji na kojima bi mladi mogli direktno da razgovaraju sa donosiocima odluka i da se čuju. Osim toga, predlozi mladih uglavnom ne dobiju svoju uobičenu formu i ne budu razmatrani u procesu donošenja odluka, dok s druge strane mladi nemaju instrumente i resurse da drže donosioce odluka odgovornim za neusvajanje njihovih predloga.

Kako je interesovanje za zaštitu životne sredine raslo među građanima, momenat su iskoristile odredene političke grupacije i formirale zeleno orijentisane stranke. Pored programa koji je posvećen i borbi protiv klimatskih promena, deo se odnosi i na mlađe. Navodi se da žele da uključe nove mlađe ljude u politiku, koji će učestvovati u radu stranke i imati priliku da odlučuju zajedno sa ostalim članovima. U razgovoru sa predstvincima jedne zelene političke grupacije u Srbiji, pokazali su veliko interesovanje za mlađe i njihove stavove, i volju da uključe mlađe u svoj politički rad da se zajedno sa njima bore za sprovođenje programa koji podrazumeva i borbu protiv klimatskih promena. Međutim, ostaje upitno koliko su mlađi ljudi spremni da se uključe u politiku jer već godinama mlađi su izuzetno otuđeni od svih političkih procesa i ne veruju političarima sa javne scene. S druge strane, ukoliko uspeju da uključe mlađe u svoj rad, bila bi to odlična platforma da se čuje glas mladih.

Da li institucije u Republici Srbiji rade dovoljno po pitanju klimatskih promena?

- Rade dovoljno
- Rade, ali ne dovoljno
- Ne rade uopšte
- Ne znam

Iako vide vlast i garnituru na vlasti kao najveći problem u istinskoj borbi protiv klimatskih promena, mlađi ipak smatraju da država treba da bude ta koja će biti inicijator promena. Bilo da se radi o promeni sistema obrazovanja ili promena navika. Istoču da bi oni rado promenili svoje navike kako bi manje uticali na klimatske promene ali da nemaju osnovne uslove za to. Jedan od navedenih primera tokom fokus grupe je recikliranje. Mlađi su spremni da razvrstavaju smeće i recikliraju ali kako istoču veruju da to nema smisla jer većina otpada završi na istom mestu, a ne u fabrikama za reciklažu. Pored toga, većina njih nema priliku da reciklira jer u mestima u kojima žive ne postoje posebni kontejneri za odlaganje različitih vrsta otpada.

*„Mnogo energije
ne koristimo“ (ž,25)*

Osim osnovnih ekoloških stvari, kao što je recikliranje i odlaganje otpada, mlađi su na fokus grupi istakli da RS ne koristi svoje potencijale kada je u pitanju proizvodnja energije. Poznata im je činjenica da se većina energije u Srbiji dobija iz Termoelektrane u Obrenovcu i da je ona jedan od najvećih zagađivača. Ono što istoču kao nedoumicu jeste zašto RS ne iskorišćava energetski potencijal koji ima. Kao alternativu energiji dobijene iz uglja navode geotermalnu energiju, solarnu, energiju vetra i hidroenergiju. Da država zaista želi da pređe na čistije i obnovljive izvore energije, prvo bi pojednostavila proces za dobijanje dozvole za postavljanje solarnih panela privatnim domaćinstvima, naveo je jedan od učesnika fokus grupe. Zanimljivo je istaći da mlađi smatraju da što pre treba da pređemo na obnovljive izvore energije i da država treba da bude partner u prelasku na tu vrstu energije, a ne da bude glavna prepreka u tom procesu, kao što je sada.

⁵⁹ Više na: <https://www.sparkblue.org/event/konsultativni-sastanak-za-mlade-treci-sastanak-nacionalnih-konkultacija-stokholm-50>

9.2 MLADI KAO AKTERI U BORBI PROTIV KLIMATSKIH PROMENA

Mladi u Srbiji čine 16,4 posto ukupne populacije.⁶⁰ Brojke su svake godine sve manje i manje, usled pada nataliteta, „odliva mozgova“ i drugih sistemskih problema na kojima se ne radi dovoljno. Kako klimatske promene uveliko pogađaju sve delove RS i nanose ogromnu materijalnu štetu i utiču na određena zanimanja, ali i zdravlje, u budućnosti postoji velika verovatnoća od povećanja broja odlaska iz zemlje iz ekoloških razloga. U Alternativnom izveštaju o položaju i potrebama mladih iz 2021. mladi su kao drugi po redu uzrok lošeg zdravlja naveli stanje životne sredine. Svest o postojanju problema je prisutna kod mladih osoba, te su svi svesni činjenice da se klimatske promene uveliko dešavaju i pogađaju našu svakodnevnost. Samo što se ta svest kanališe na različite načine. Određeni mladi ljudi odluče da se više edukuju i aktiviraju o ovim temama, dok drugi ostaju na nivou svesti o problemu i eventualno se više zanimaju za njih kroz informacije dostupne na društvenim mrežama. Ono što je zajedničko je da svest i interesovanje postoji, samo nije dovoljno razvijeno jer izostaje podrška ključnih aktera.

Interni istraživanje rađeno na uzorku mladih od 15 do 30 godina, pokazalo je da mladi mogu da daju tačnu ili približno tačnu definiciju klimatskih promena. Velika većina je klimatske promene povezala sa delovanjem čoveka na planeti Zemlji, dok su s druge strane svesni koje su posledice klimatskih promena te su navodili visoke temperature, suše, poplave, požare, ali i činjenicu da više nemamo proleće i jesen. Ukoliko uzmemo u razmatranje trenutni sistem obrazovanja u osnovnim i srednjim školama po pitanju životne sredine i klimatskih promena, odgovori su na zavidnom nivou. Pored toga, mladi su u velikom procentu svesni da njihovo ponašanje utiče na klimatske posledice. Ovi podaci pokazuju osnovnu informisanost koju mladi poseduju o klimatskim promenama, ali koje je potrebno nadograditi kroz formalne institucije obrazovanja. Što se tiče neformalnog vida sticanja znanja o klimatskim promenama, većina mladih ističe da nisu pohađali predavanja, edukativne radionice ili konferencije koje su organizovane od strane ostalih aktera u RS. Oni koji jesu pohađali su uglavnom studenti koji imaju veći pristup informacijama, ili su sa fakulteta koji je povezan sa ekologijom i životnom sredinom. Primetno je da ostali nisu uzimali učešće u vannastavnim aktivnostima iz razloga neobaveštenosti ili nedostupnosti ovakvih vidova sticanja znanja u njihovim zajednicama. Kako je razvijenost glavnog grada na većem nivou u odnosu na ostale lokalne samouprave, uočljivo je da se većina aktivnosti neformalnog tipa održava upravo u Beogradu i samim tim je dostupna samo onima koji žive u toj sredini, što je veliki propust i državnih i nevladinih aktera. S pojavom epidemije virusa COVID-19 i prelaskom na onlajn rad i učenje, otvorile su se mogućnosti i mladima iz drugih gradova da uzmu učešće u aktivnostima vezanim za teme klimatskih promena i životne sredine.

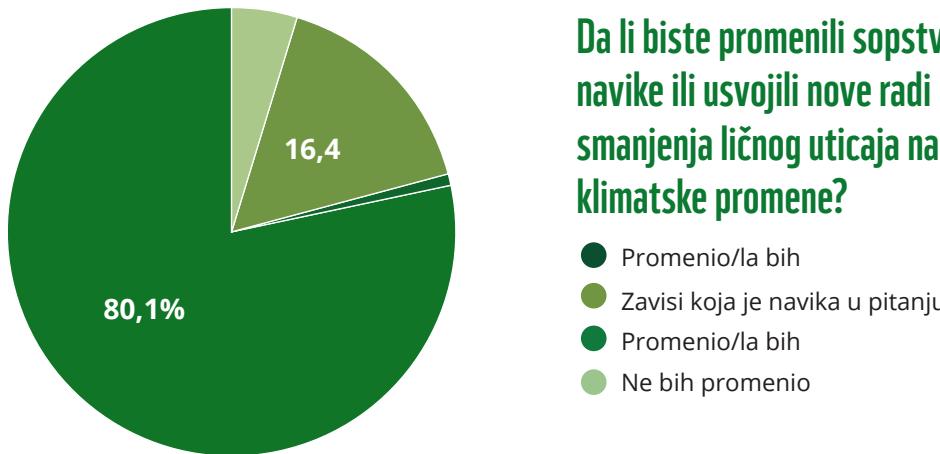
Neophodno je ovaj trend koji je zaživeo u vreme pandemije razvijati i uskladiti dalje sa potrebama i mladih, ali i društva. Što više mladih iz različitih delova trebalo bi da dobije pristup neformalnim vidovima obrazovanja radi edukacije i povezivanja sa drugim mladim ljudima koji žele da rade na zajedničkim problemima.

IYD 22_© Jadranka Ilić

Iako je primetno da mladi imaju osnovna saznanja i informacije o klimatskim promenama, oni za ostale članove svoje grupe i sebe smatraju da nisu dovoljno informisani o temi. Razlozi za ovakav stav se svode na dva glavna uzroka. Prvi je da država i sistem obrazovanja ne rade dovoljno da bi im omogućili da uče više o klimatskim promenama i njihovim uticajima. Nedostatak informacija, neadekvatan nastavni i kadrovski program, nastavnici koji nisu zainteresovani da se bave ovim temama su samo neki od odgovora koji su mladi navodili u anketi. Ovaj razlog se može sumirati u jednoj rečenici: Država ne radi dovoljno po ovom pitanju. Drugi uzrok je da mladi, kao posebna kategorija stanovništva, nisu dovoljno zainteresovani za teme klimatskih promena. Razlozi nezainteresovanosti su mnogobrojni, od sopstvene krivice preko nepostojanja adekvatnog sistema edukacije, do toga da se ne priča dovoljno o ovoj temi u javnosti. Uglavnom, za nezainteresovanost mladih glavne krivice treba tražiti u javnom diskursu koje formira država. Da se državne institucije bave više ovim problemima i pričaju o njima u medijima, na televiziji i putem društvenih mreža i oni bi bili zainteresovani za problem klimatskih promena.

*„Ne daje se
dovoljno na značaju
klimatskim promenama“
(m,21)*

Slika 2. Procentualni prikaz odgovora mladih na pitanje

„Da li biste promenili sopstvene navike ili usvojili nove radi smanjenja ličnog uticaja na klimatske promene?“

Na pitanje šta bi trebalo promeniti kako bi se smanjio uticaj ljudi na klimatske promene, svest je navedena kao najčešći odgovor. Još jednom, svest su povezali sa edukacijom ljudi, političkom voljom državnih aktera da više rade na podizanju svesti, ali i informisanju građana o stvarnim stanjem životne sredine i klimatskih promena u Srbiji. Kao sredstvo koje bi dovelo do podizanja svesti vide donošenje rigoroznijih zakona koji bi predviđali kazne za njihovo kršenje, kao i organizovanje kampanja, radionica i akcija koje bi edukovale ljude. S druge strane, mladi su spremni da promene sopstvene navike koje doprinose klimatskim promenama, ali navode da im je za to neophodna pomoć države. Pomoć za njih podrazumeva omogućavanje da razvrstavaju i recikliraju otpad, da budu dostupni na svakom mestu odgovarajući kontejneri gde bi oni mogli pravilno da odlože optad. Pored toga, određeni odgovori su pokazivali spremnost pojedinaca da promene i način ishrane, ali i skeptičnost jer takav stil života u Srbiji nije razvijen da bi oni koji pređu na veganstvo ili vegeterijanstvo imali kvalitetan izbor hrane na raspolaganju.

„Prvenstveno treba probuditi svest kod ljudi o klimatskim promenama“ (ž,22)

U razgovoru sa mladim klimatskim aktivistima iz Srbije zaključeno je isto. Nedostatak volje institucija da se bave ovim problemima. Ukoliko mlati samostalno ne postanu zainteresovani za teme klimatskih promena i pokrenu određene akcije, podrška institucija redovno izostaje. Pored nedostatka podrške, nedostatak pravovremenog informisanja mladih o međunarodnim ili nacionalnim inicijativama u kojima bi mogli da uzmu učešće je veliki problem, jer na taj način mlati koji imaju želju i spremni su da se aktiviraju po ovom pitanju, propuštaju priliku jer nisu informisani. Ukoliko se sami ne informišu putem različitih kanala komunikacija, mlati ostaju u neznanju postojanja prilika koje su im dostupne. Veliki broj međunarodnih inicijativa o klimatskim promenama otvoren je za mlate širom sveta.

Da li biste promenili sopstvene navike ili usvojili nove radi smanjenja ličnog uticaja na klimatske promene?

- Promenio/la bih
- Zavisi koja je navika u pitanju
- Promenio/la bih
- Ne bih promenio

Jedna od mnogobrojnih mogućnosti je i učestvovanje mladih na konferencijama Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama. Na poslednjoj konferenciji o klimatskim promenama u Glazgovu, Srbija je imala predstavnike i na državnom i na omladinskom nivou. Međutim, koordinacija između naših predstavnika je izostala, kao i komunikacija nakon povratka sa konferencije. Upoređujući sa drugim državama i odnosom prema mlatim predstavnicima, situacija u Srbiji je krajnje zabrinjavajuća. Predstavnik nemačke omladine na COP26 je nakon povratka dobio priliku da se obrati poslanicima Bundestaga i javnosti i prenese im poruke mladih. Ovakva praksa je u Srbiji izostala, dok je prva i te kako prisutna. Ukoliko delegacije iz Srbije i dobiju priliku da uključe mlate i vode ih na međunarodne događaje, to se ne dešava.

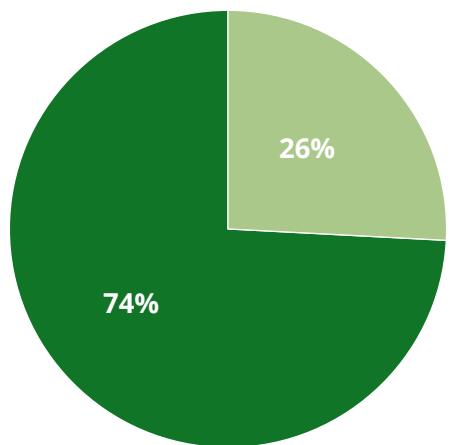
„Nama u Srbiji i dalje klimatske promene nisu glavni problem“ (m,26)

Klimatske promene i dalje nisu najvažniji problem među građanima, ali ni među mlatom populacijom. Mlati usled sistemske zapostavljenosti, moraju da brinu o egzistencijalnim problemima. Nezaposlenost među mladima je na veoma visokom nivou i jedna od najvećih u Evropi. Prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje stopa nezaposlenosti mladih u Srbiji je tri puta veća u odnosu na ostatak populacije. Pored nezaposlenosti, veliki problem sa kojim se mlati suočavaju je i osamostaljivanje, tj. pronalazak posla koji bi im omogućio i stambenu samostalnost. Mito i korupcija su glavni razlozi za ovakvo stanje među mladima. Međutim, KOMS-ovo istraživanje pokazuje da mlati najviše vrednuju ličnu slobodu, a zatim zaštitu životne sredine. Iako glavni problem i dalje nisu klimatske promene, bar je svest o važnosti zaštite životne sredine, koja je u neraskidivoj vezi sa klimatskim promenama, prisutna kod mladih i prisutan je dalji potencijal za prerastanje zainteresovanosti za zaštitu životne sredine u konkretne akcije.

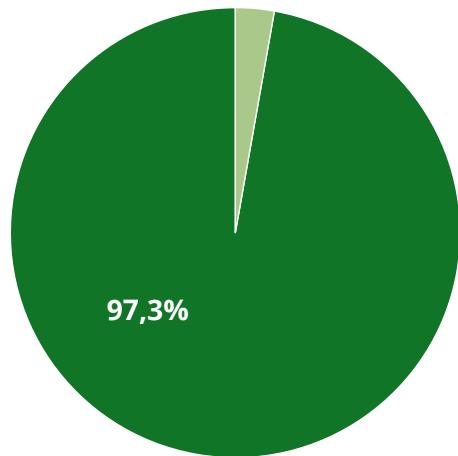
Ono što se može zaključiti iz sprovedenog istraživanja i fokus grupe, ali i iz javnog diskursa na društvenim mrežama, mladi su postali osetljiviji na teme životne sredine. Spremni su da se priključe kampanjama, peticijama i protestima koji su usmereni ka podizanju svesti o problemu o životnoj sredini ili rešavanju konkretnog problema. Iako klimatske promene nisu u fokusu njihovog interesovanja i navode mnogo važnije probleme koji treba da se reše, svesni su da su klimatske promene najveći izazov sa kojima se čovečanstvo trenutno suočava.

*„Svi na individualnom nivou
treba da se pokrenemo“ (ž,24)*

Analizirajući sve navedene činjenice državne nebrige o mladima, njihovoj edukaciji o temama bitnim za njihovu budućnost uočava se sistemska zapostavljenost mladih. Pravni okviri postoje, ali konkretni rezultati su izostali. Ne postoji odlučnost da se osnovne zakonske odredbe sprovedu, volja da se uredi sistemsko obrazovanje mladih o klimatskim promenama i životnoj sredini, namera da se izdvoje materijalna sredstva za omladinske politike, želja da se mladi uključe u proces konsultacija kada mogućnosti postoje. S druge strane, uzimajući u obzir sve ove okolnosti mladi gledaju na sebe, kao grupu, dosta samokritično. Logično je da će u ovakvim uslovima, mladi biti i nezainteresovani i neupućeni u teme klimatskih promena jer je rad sa njima na svim nivoima izostao. Uprkos višegodišnjem zanemarivanju edukacije mladih o klimatskim promenama i zaštiti životne sredine, mladi imaju osnovno znanje o klimatskim promenama, svesni su da mu oni doprinose i da će uticati na njihovu budućnost, ali su isto tako spremni i da promene sopstvene navike zarad smanjenja ličnog doprinosa klimatskim promenama.

Slika 3. Procentualni prikaz odgovora mladih na pitanje „Da li su klimatske promene najveći svetski izazov?“

**Da li smatrate da će klimatske promene
uticati na vašu budućnost?**

- Uticaće
- Neće uticati

Slika 4. Procentualni prikaz odgovora mladih na pitanje „Da li smatrate da će klimatske promene uticati na vašu budućnost?“

9.3 REGIONALNI AKTERI

Klimatske promene ne poznaju granice i pogađaju sve bez obzira kojoj naciji ili državi pripadaju. Balkanski region je kroz prošlost bio nestabilno područje, međutim ni budućnost neće biti stabilna uzimajući u obzir izloženost regiona posledicama klimatskih promena. Pored jezičkih, običajnih i istorijskih sličnosti, delimo sličnost i u borbi protiv klimatskih promena. Zemlje iz regiona, kao i Srbija, ne rade dovoljno u toj borbi. Problemi su ako ne isti onda bar slični, neiformisani i needukovani građani, nezainteresovane institucije i nedovoljni kapaciteti i sredstva za istinsku borbu. Problemi mladih su takođe slični. Svuda u regionu mladi se susreću sa problemom prilikom zaposlenja, te stoga stopa nezaposlenosti mladih je duplo veća od EU proseka. Uz to, veliki broj mladih ljudi odlazi u inostranstvo. Osim toga, mladi su isključeni iz procesa donošenja odluka, a izostaju i ključna dokumenta. Tako mladi u Hrvatskoj već pet godina čekaju donošenje Nacionalnog programa mladih⁶¹, dok je Zakon o savjetima mladih usvojen 2007. Situacija u Bosni i Hercegovini (BiH) je malo drugačija. Postoje tri zakona o mladima na teritoriji BiH: Zakon o mladima Federacija BiH, usvojen 2010, Zakon o omladinskom organizovanju Republike Srpske, usvojen 2004. i Zakon o mladima Brčko distrikta BiH, donet 2017. Ono što je zajedničko za sva tri zakona je da dosta mladih ne zna za postojanje tih zakona⁶², niti su upućeni u prava koja imaju. Što se tiče, konkretno, uključivanja mladih u teme klimatskih promena u Hrvatskoj, udruženje građana Zelena akcija implementiralo je različite projekte na ovu temu, od edukativnih radionica, škola za edukatore, kampanja do regionalnih projekata. Mladi iz Hrvatske su imali priliku da doprinesu izradi predloga za pravedniji Zeleni plan za Evropu⁶³, zajedno sa drugim mladim ljudima iz Europe. Zelena akcija je u njihovo ime poslala taj predlog nadležnim ministarstvima, dok je cilj projekta aktiviranje mladih u lokalnim zajednicama i uključiti ih u procese donošenja odluka na svim nivoima.

Vijeće mladih Federacije BiH⁶⁴ prepoznato je Zakonom o mladima Federacije BiH kao krovna predstavnička struktura mladih koja okuplja preko 100 omladinskih udruženja. Vijeće je platforma gde mladi imaju priliku da ističu svoje probleme i potrebe. Ova platforma je veoma aktivna u svom delovanju, i više od 500 mladih iz 71 zajednice je uključeno u njeno delovanje. Anketama i istraživanja ispituju i konstantno prate potrebe mladih, kako bi na osnovu rezultata, svoje delovanje usmerili ka tome. Neka od aktuelnosti Vijeća jeste događaj eko-aktivizam i mladi u BiH, koji se održava 8. avgusta 2022. godine.⁶⁵

⁶¹ Videti više na: <https://www.mmh.hr/>

⁶² Više na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/mladi-iz-rs-a-i-fbih-za-pokretanje-komisije-za-mlade-bih/30908636.html>

⁶³ Videti više na: <https://zelena-akcija.hr/hr/vijesti/vizije-mladih-za-zelenu-i-pravednu-europu-tisuce-glasova-koji-se-moraju-cutijati>

⁶⁴ Više na: <https://www.vijecemladih.ba/>

⁶⁵ Videti više na: <https://www.vijecemladih.ba/obavjestenja/otvorene-prijave-za-dogadjaj-eko-aktivizam-i-mladi-u-bih/>

⁶⁶ Više na: <https://omladinskisavjetrs.org/>

⁶⁷ Videti više na: <https://zelena-akcija.hr/hr/vijesti/pridruzi-se-regionalnom-aktivistickom-kampu-klimatopija>

⁶⁸ Više na: <https://www.rcc.int/youthlab>

⁶⁹ Videti više na: <https://www.emins.org/mladi-iz-regiona-spremni-na-akciju-za-cistiji-vazduh/>

S druge strane, Omladinski savjet Republike Srpske⁶⁶, krovna organizacija zadužena je za mlade ljudi u ovom entitetu. Na sajtu ove organizacije mogu se pronaći različite objave, dok objava o sprovedenim projektnim aktivnostima u vezi teme životne sredine ili klimatskih promena nema.

Jedan od regionalnih projekata Zelena akcije je regionalni aktivistički kamp „Klimatopija“ koji će se održati u narednom periodu i koji će okupiti sve zainteresovane iz Hrvatske i Zapadnog Balkana.⁶⁷ Cilj projekta je povezati mlade sa ekološkim aktivistima, koji se bore za klimatsku pravdu i uspostaviti mrežu klimatskih pokreta u regionu. Zelene organizacije u BiH sprovode dosta projektnih aktivnosti, pogotovo u prethodnom periodu kada su gradani postali svesniji problema, međutim većina njih nema projekte koji za cilj imaju uključivanje mladih u teme klimatskih promena. Centra za životnu sredinu iz Banja Luke sprovodi projekat koji ima za cilj jačanje učešća građana BiH o odlučivanju o životnoj sredini, ali se mladi kao posebna grupacija ne navode. Dok se u Hrvatskoj radi na većoj uključenosti mladih u teme životne sredine i klimatskih promena, u BiH to još uvek nije slučaj. Kako su problemi mladih slični, tako se i regionalne organizacije bave upravo tim problemima. Regionalni savet za saradnju organizuje projekat “Laboratorijske radionice za mlade Zapadnog Balkana.”⁶⁸ Tematske laboratorijske radionice za omladinsku politiku donose participativni pristup procesima kreiranja politike koji je usmeren na mlade, gde mladi ljudi i kreatori politike iz svake od zapadnih zemalja balkanske ekonomije učestvuju na ravnopravnoj osnovi u razvoju politike, evaluaciji politike ili reviziji politike zasnovane na principima ko-upravljanja i koprodukcije. Do sada su, u konsultaciji sa mladim ljudima, nezaposlenost mladih i mentalno zdravlje označeni kao tema koja zahteva hitnu pažnju. U narednom periodu u dopisu od Regionalnog saveta za saradnju navode kako će jedna od narednih tema u okviru “Laboratorijske radionice za omladinsku politiku” sigurno biti zelena agenda i klimatske promene. Fokus projekata još jedne regionalne organizacije koja se bavi mladima, Regionalna kancelarija za saradnju mladih, je na pomirenju, saradnji i mobilnosti mladih u regionu kroz razmene mladih i interkulturni dijalog. Kako su izjavili u svom dopisu, ne isključuju mogućnost bavljenja klimatskim promenama u budućim projektima. Pored regionalnih, ni ostale organizacije ne pridaju toliko značaja sprovođenju regionalnih projekata namenjenih mladima i klimatskim promenama. “Regionalna ekološka povjerenja mladih”⁶⁹ projekat koji je sproveden prošle godine u organizaciji Evropskog pokreta u Srbiji i Forumu mladih, imao je za cilj da okupi studente iz regiona i uputi ih na važnost klimatskih promena.

Mladi u regionu su svesni klimatskih promena i njihovih posledica, što pokazuju različiti primeri iz prakse. Tako su 2019. mladi iz Hrvatske organizovali protest protiv klimatskih promena u okviru svetskih klimatskih protesta.⁷⁰ Mladi iz Srbije takođe su organizovali isti protest u Beogradu⁷¹, zahtevajući kraj upotrebe fosilnih goriva i klimatsku pravdu za sve. Ovakve i slične akcije u regionu samo pokazuju koliko su mladi svesni problema i spremni da preduzmu konkretnе korake. Upravo su mladi deo rešenja, ali im nije pružena prilika da se direktno uključe u diskurs o klimatskim promenama i doprinesu potencijalnim rešenjima. Mladi su onaj deo populacije koji je neopterećen problemima iz prošlosti, ali su izrazito zabrinuti za svoju budućnost zbog promena u klimi koja ih očekuje. Potencijal i interesovanje koje postoje među mladima u regionu potrebno je iskoristiti za konkretnе stvari i povezati mlađe kako bi zajedno radili na rešavanju problema, jer se sve zemlje regiona suočavaju sa istim ili sličnim posledicama klimatskih promena.

9.4 MEĐUNARODNE I CIVILNE ORGANIZACIJE

Međunarodne organizacije su jedne od vodećih aktera u svetu u borbi protiv klimatskih promena. Od početka su uvek imale ključnu i značajnu ulogu u podizanju svesti i rešavanju problema u vezi klimatskih promena i životne sredine. Glavne uloge koje imaju, kao katalizator ublažavanja klimatskih promena su deljenje znanja do kog su došli i davanje preporuka, su praćenje nacionalnog napretka o postizanju klimatskih ciljeva i analiziraju podatke od svih nacionalnih vlada i olakšavaju saradnju državnih i nedržavnih aktera. Resursi i kadrovi stručnih ljudi koje poseduju omogućava im da pronalaze prava rešenja i usmeravaju ostale aktere u kom pravcu treba da razvijaju i implementiraju rešenja koja služe za usporavanje posledica klimatskih promena. Neretko su međunarodne organizacije glavni saradnik različitih ministarstava prilikom implementiranja određenih politika ili projekata, a upravo je i MZZS u svom dopisu istaklo saradnju sa UNICEF-om prilikom izrade izveštaja „Analiza klimatske situacije i njenih uticaja na decu u Srbiji“.

Predstavništva međunarodnih organizacija u RS odigrala su važnu ulogu u dolaženju do rešenja i implementiranju regulatornih okvira iz mnogih oblasti nakon uspostavljanja demokratskog sistema. Kako se Republika Srbija obavezala na zaštitu životne sredine, smanjenju emisije gasova sa efektom staklene bašte bilo je neophodno početi sa sprovođenjem onoga što je potpisano. Međutim, kako naše institucije nisu imale neophodne kadrove, bazu podataka, finansije, trebao im je saveznik. Upravo su međunarodne organizacije u RS postale glavni partner institucija u bavljenju ovim temama. Organizovanje kampanja, održavanje konferencija, implementiranje konkretnih

rešenja pomogla su da teme zaštite životne sredine i klimatskih promena uđu u javni diskurs građana Srbije.

Pored toga, međunarodne organizacije posvetile su pažnju i edukaciji grupa stanovništva koja imaju poseban položaj i potrebe i pogodjeni su posledicama koje ostavljaju klimatske promene. Među njima su i mladi, kao izuzetno osetljiva kategorija stanovništva. Tako je UNICEF sproveo različite projekte u cilju dizanja svesti o uticaju klimatske situacije na decu u Srbiji, organizovao u saradnji sa drugim akterima nacionalne konsultacije za mlađe povodom Stockholm +50 konferencija. Posebnu pažnju posvećuju mladima iz cele Srbije kroz „Youth4Air“ projekat, gde se obučavaju mlađi ambasadori koji će doprineti u izradi Deklaracije o čistom vazduhu. Regionalna kancelarija UNDP-a posvetila je pažnju edukaciji mlađih o klimatskim promenama kroz svoje aktivnosti. Projekat „Klimatski paket“ sproveden 2020. podrazumevao je izradu udžbenika prilagođenog nastavi za decu u osnovnim i srednjim školama, preko 100 kviz-kartica za interaktivnu proveru znanja, mapu-poster klimatskih promena, kao i poseban priručnik za predavače. Dokument iz 2017. „Mladi i životna sredina“ predstavlja priručnik omladinskim organizacijama kako da isplaniraju projekat u ovoj oblasti, ali i pomaže da tema životne sredine postane bliža mlađima. Još jedan aktivna međunarodna organizacija je WWF Adria Srbija. Pored različitih edukativnih kurseva i radionica, posebna pažnja se pridaje mlađima. Projekti „Na mlađima klima ostaje“ i „Panda Labs Junior for Just Transition“ pružili su priliku mlađim ljudima da rade zajedno i sa mentorima u pronalaženju konkretnih rešenja koja rade na podizanju svesti o klimatskim promenama kod ljudi i šta može da se radi kako bi smanjili sopstveni uticaj na klimatske promene. Jedan od načina povezivanja EU i procesa ulaska Srbije u EU, kao i veće uključivanje mlađih za pitanja zaštite životne sredine u ovom procesu, jeste mreža mlađih evropskih ambasadora. Mlađi evropski ambasadori ili ambasadorke su mlađe osobe koje se vide kao komunikativne i spremne da dele vrednosti na kojima počiva EU sa ostalim mlađim ljudima. Učestvuju u projektima i događajima vezanim za EU integraciju, zaštitu životne sredine, ljudska prava, umetnost i kulturu, kao i nove tehnologije.⁷² Cilj postojanja mlađih evropskih ambasadora je širenje vrednosti na kojima počiva EU i podizanje svesti o saradnji Unije sa njenim partnerima sa Zapadnog Balkana, kao i predstavljanje oipljivih rezultata te saradnje. Na ovaj način stvara se kanal za povezivanje mlađih ljudi koji se interesuju za teme klimatskih promena, ali i platforma za razmenu iskustva i ideja. Cilj ovih i ostalih projekata koji se sprovode je edukacija i podizanje svesti kod mlađih, kao generacije koja bi trebala da ispravi sve propuste koji su načinjeni do sada. Fokus je na obrazovanju kako bi mlađi formirali ispravan stav i mogli da se uključe u procese donošenja odluka, potkovani znanjem i spremni da komuniciraju sa ostalim učesnicima u procesu kao ravnopravni.

⁷⁰ Više na: <https://www.energetskiportal.rs/protesti-protiv-klimatskih-promena-i-u-hrvatskoj/>

⁷¹ Videti više na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-49773929>

⁷² Više na: <https://europa.rs/konkurs-za-nove-mlađe-evropske-ambasadore/>

Organizacije civilnog društva (OCD) su još jedan bitan akter u borbi protiv klimatskih promena. Okvir koji su već uspostavili treba da posluži u artikulisanju zahteva mlađih, ali i da daju stručnu podršku mlađima u borbi protiv klimatskih promena. OCD mogu da doprinesu i u podizanju svesti i edukaciji mlađih o ovoj jako bitnoj temi svojim radom, ali i da uključe mlađe u svoje aktivnosti. Uključivanjem i edukovanjem mlađi bi stekli osnovna znanja o funkcionisanju civilnog društva i bili bi u mogućnosti i da sami preduzmu konkretnе akcije. Još jedan bitan segment koje OCD mogu da ostvare je deljenje tačnih i proverenih informacija sa mlađima o procesu klimatskih promena i situaciji u Srbiji.

Znatno mali broj OCD na državnom nivou se konstantno bavi mlađima i temama životne sredine i klimatskih promena. Veliki broj OCD ne bavi se samo životnom sredinom, već je ona samo jedna od velikog broja tema kojima se bave. Kako je među građanima porasla zainteresovanost za teme životne sredine poslednjih godina, veliki broj organizacija uvrstio je u svoju programsku delatnost i ovu temu. One OCD koje se između ostalog bave i životnom sredinom, u okviru pojedinačnih projekata o klimatskim promenama, uključuju mlađe ukoliko projektne aktivnosti podrazumevaju njihovo uključivanje. Ono što je uočljivo je da ti projekti traju nedovoljno dugo da bi mlađi stekli celokupnu sliku problema, i ne uključuju veliki broj mlađih ljudi. One organizacije koje se bave isključivo mlađima, takođe ne posvećuju dovoljne pažnje temama zaštite životne sredine i klimatskih promena. Intervjui sa predstavnicima omladinskih organizacija pokazali su da su oni svesni značaja ovih tema, ali da se ne bave dovoljno njima jer nisu u fokusu njihovog rada. Takođe, predstavnik jedne organizacije istakao je da su omladinske organizacije dosta „raštrkane“ i da ne postoji koordinacija sa ostalim akterima civilnog sektora kako bi se više bavili ovim temama. Periodično sprovođenje projekata nije dovoljno da se ostvari kontinuitet koji je potreban za uključivanje mlađih. Potrebno je da OCD više rade i više pažnje posvećuju mlađima, usmeravaju ih i edukuju, pogotovo one koje privlače pažnju medija. U razgovoru sa mlađom aktivistkinjom zaključeno je da na događajima koje organizuju OCD konstantno su prisutni isti ljudi, nije ostavljen prostora da se uključe i ostali. Sprovođenje projekata koji se ponavljaju i obrađuju slične ili iste teme i koji uključuju iste ljude neće aktivirati ostale koji nisu deo ovih organizacija.

Lokalne OCD su u znatno nezavidnjem položaju. Suočeni sa nedostatkom sredstava, kadrova i podrške lokalnih vlasti često nisu u mogućnosti da sprovedu projekte koje nameravaju. Međutim, i pored nezavidnog položaja uspevaju da privuku određen broj mlađih kroz organizovanje konsultacija sa njima i putem razgovora ih usmere na svoj rad i promenu koju mogu da ostvare. Takođe, prisutan je i značajan broj organizacija mlađih na lokalnom nivou koji

uključuju mlađe i redovno sprovode projektne aktivnosti o različitim temama bitnim za mlađe u njihovoј lokalnoj zajednici. Neretko kroz organizovani pritisak uspevaju i da utiču na lokalne vlasti da donešu određenu odluku ili da stopiraju postojeću. S druge strane ono što je uočljivo je da lokalni aktivizam zavisi od toga koliko je i sama opština u kojoj deluju razvijena, koliko je razvijena svest kod stanovnika i mlađih o određenim problemima i koliko su u stanju da se samostalno organizuju bez konkretne lokalne ili podrške sa nacionalnog nivoa. Svakako je bitno naglasiti da i pored mnogo prepreka i opstrukcija, mnogi gradovi i opštine imaju razvijen nevladin sektor koji deluje na lokalu⁷³. Veliki broj lokalnih organizacija nastao je u prethodnom periodu kada su različiti projekti povezani sa zaštitom životne sredine počeli da ugrožavaju živote ljudi.

9.5 MEDIJI

Mediji su bitan faktor u oblikovanju narativa i kreiranju javne slike o određenom društvenom problemu. Pored značaja u informisanju građana i širenju svesti, oni predstavljaju jedan od neophodnih segmenata za uključivanje mlađih u borbu protiv klimatskih promena. Mlađe je neophodno informisati sa kojim se konkretno problemima suočava RS, a sve zbog posledica klimatskih promena, koliko te promene ugrožavaju njih kao grupu i šta je potrebno uraditi kako bi se posledice ublažile. Uloga medija u ovom procesu ne sme se potceniti, jer problem klimatskih promena nije samo problem dela stručne javnosti već je postao problem svih, te bi stoga mediji trebalo da izveštavaju onako kako jeste, bez ikakvih implikacija od strane drugih aktera. Pored svega, mediji bi trebalo da daju prostor mlađima da izraze svoje stavove i potrebe kada su u pitanju klimatske promene.

Međutim, trenutna medijska slika u Srbiji je na zabrinjavajućem nivou i ne omogućava ništa od gore navedenog. Mediji su polarizovani i politizovani u velikoj meri. I pored poziva međunarodnih institucija i upozorenja iz EU, ne radi se dovoljno da se ova slika popravi. Informisanje građana o temama klimatskih promena skoro ni da ne postoji, medijski prostor nije dostupan mlađima i stručnjacima već ga dobijaju samo predstavnici određenih struktura. Kampanje, akcije i projekti koji se bave klimatskim promenama ili mlađima ne prenose se putem medija. Ukoliko i dođe do izveštavanja o posledicama klimatskih promena kao što su suše, poplave ili požari one se ne dovode u vezu sa njima. Učesnici fokus grupe istakli su da mediji kod nas ne rade medijski posao kako treba, niti prenose vesti. Ukoliko i dođe do određenog problema u vezi zaštite životne sredine od strane privrednih subjekata, mediji sa nacionalnom frekvencijom problem ne prenose. Takođe, dodaju da ukoliko se organizuju ekološki protesti u Srbiji, mediji ne prenose istinite informacije o broju učesnika, već šire dezinformacije.

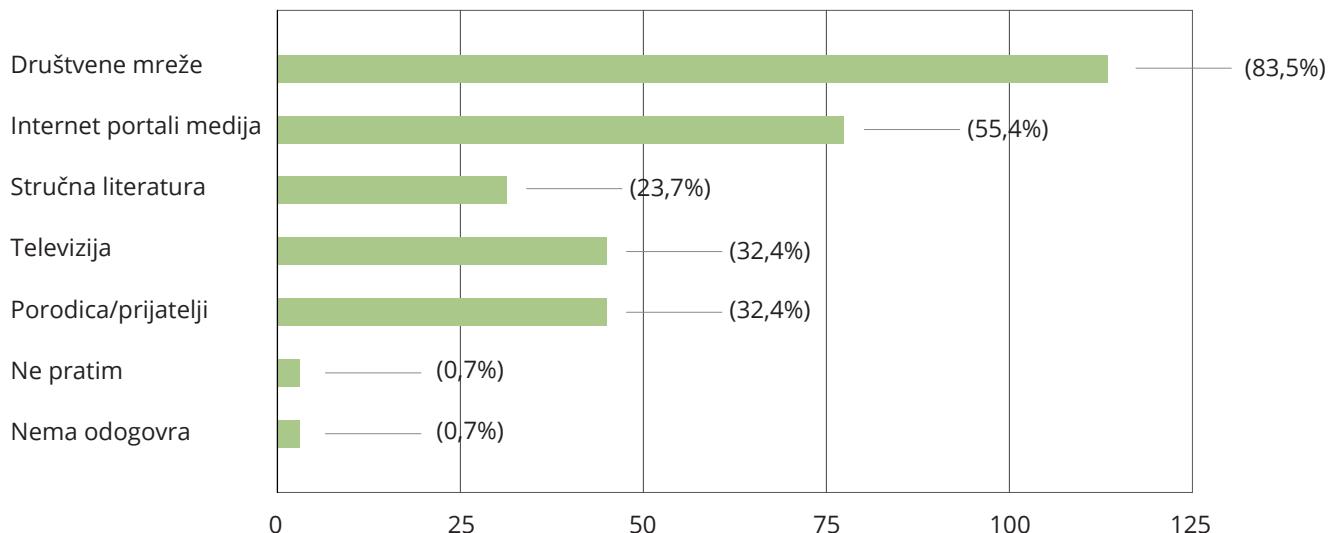
⁷³ Npr. Pančevo, Bečej, Sombor su samo neki od primera.

Pored gotovo potpunog izostanka izveštavanja o klimatskim promenama, mladi navode da su oni sami kao grupa negativno predstavljeni u medijima. Izveštaj KOMS-a „Mladi u medijskom ogledalu 2021“ pokazuje da se o mladima izveštava više nekoliko godina u nazad, ali u negativnom kontekstu. Da bi mlada osoba dospela do medija potrebno je da uradi nešto loše ili da pobedi na takmičenju u određenoj oblasti, kao što su sport ili nauka. Ova polarizacija u izveštavanju doprinela je da se realna slika o mladima iskrivi i da su mladi suočeni sa predrasudama i diskriminacijom, kojoj je zasigurno doprinela i medijska slika o mladima. Kreatorima programa jednostavno nije dovoljno interesantno da prenose aktivnosti omladinske politike koje se odvijaju skoro svakodnevno. Nepoverenje prema medijima koje vlada među mladima ograničava mogućnost njihovog uključivanja u borbu protiv klimatskih promena.

Mladi ne veruju da oni koji izveštavaju služeći se dezinformacijama i lažnim narativima mogu doprineti podizanju svesti o bitnosti klimatskih promena. Istraživanje je pokazalo da se mladi najviše informišu preko društvenih mreža o temama klimatskih promena. Upravo su akcije i kampanje preko društvenih mreža doprinele podizanju svesti o problemima aerozagađenja u Srbiji i ostalim ekološkim problemima, posebno među mladima. Imajući u vidu njihov uticaj i moć mobilizacije, društvene mreže su kanal preko koga bi moglo mnogo više da se uradi po pitanju klimatskih promena. Sadržaj na društvenim mrežama osim što im je prilagođen i predstavljen na način koji je njima zanimljiv, brzo se deli među korisnicima i predstavlja platformu preko koje se mladi mogu još više edukovati i mobilisati u borbi protiv klimatskih promena.

Mnogi gradovi i opštine imaju razvijen nevladin sektor koji deluje na lokalnu razinu.

Ukoliko pratite dešavanja, putem kojih izvora se najčešće informišete?

Slika 5. Procentualni prikaz odgovora mlađih na pitanje putem kojih izvora se informišu o temama klimatskih promena.

Kada sagledamo mogućnosti za veće uključivanje mladih u borbi protiv klimatskih promena, posebno značajna **prednost** je saradnja sa predstavnimstvima međunarodnih organizacija u Srbiji. Saradnja se ogleda kroz organizovanje akcija i projekata koji imaju za cilj podizanje svesti i edukaciju mladih ljudi o klimatskim promenama, koje su dale značajne rezultate i uključile veliki broj mladih ljudi i rade i dalje na njihovom uključivanju. Još jedan značajan resurs je svakako postojanje svesti kod mladih o važnosti problema, što je signal za institucije da počnu više da rade sa mladima. Pošto institucije nameravaju da se bave više ovim problemom u budućnosti, u mladima, koji već imaju razvijenu svest i osnovno znanje, mogu dobiti važne saveznike u borbi protiv klimatskih promena.

Takođe, prepoznavanje mladih kao zainteresovanih aktera za temu klimatskih promena je **prilika** koju treba sprovesti u konkretnu politiku. Državni akteri treba da prepoznaјu mlade kao sposobne i motivisane učesnike u procesu borbe protiv klimatskih promena. Pored toga, potrebno im je dati politički prostor u kom mogu konkretnije delovati i imati pravo odlučivanja. Kako su osvećeni mladi ljudi vredan resurs koje države regiona poseduju, važno je iskoristiti ovaj potencijal i povezati mlade ljude regiona i usmeriti ih u

kojim sve pravcima mogu delovati zajednički u mobilizaciji i edukaciji ostalih stanovnika regiona. Iako potencijal postoji, ono što predstavlja veoma izraženu **prepreku** je nepoverenje koje je prisutno kod mladih ljudi prema državnim institucijama, akterima i svemu što je povezano sa političkim procesima u Srbiji. Visok stepen nepoverenja koje je akumulirano godinama kod mladih predstavljaće problem u sprovođenju mera protiv ublažavanja klimatskih posledica, jer mladi ne veruju u odlučnost države, ali ni u implementaciju već važećih mera. Uz to, ne uključivanje mladih u procese donošenja odluka godinama unazad predstavljaće prepreku za njihovo uključivanje u proces odlučivanja oko borbe protiv klimatskih promena koje tek treba da se dogodi.

Nestručnost kadrova u institucijama **preti** da ceo proces oko borbe protiv klimatskih promena i uključivanja mladih svede na puko donošenje strateških dokumenata koji će navoditi mlade čisto da bi se zadovoljila forma, ali ih neće istinski prepoznati kao bitne aktere i dati im ulogu koja im pripada kao delu stanovništva koje će nositi veliki teret klimatskih promena. Isto tako, politizacija kako medija, tako i OCD koje se bave mladima isključuje veliki deo mladih iz procesa donošenja odluka.

SWOT ANALIZA- PREDNOSTI, PREPREKE, PRILIKE I PRETNJE ZA UKLJUČIVANJE MLADIH U TEME KLIMATSKIH PROMENA

PREDNOSTI:	PREPREKE:
Potpisivanje međunarodnih sporazuma o ublažavanju posledica klimatskih promena	Zakonski okvir nije definisao obavezne odredbe za realizaciju omladinske politike
Usvojen zakonski okvir koji definiše položaj mladih u RS	Odugovlačenje sa izradom Nacrta izmena i dopuna Zakona o mladima
Usvojen Zakon o klimatskim promenama	Kašnjenje sa usvajanjem strateških okvira i implementacijom postojećih u cilju borbe protiv klimatskih promena
Najavljene izmene i dopune Zakona o mladima	Nedovoljna uključenost državnih institucija u procese podizanja svesti i edukacije kod mladih
Saradnja sa međunarodnim organizacijama (podizanje svesti, edukacija mladih)	Nedovoljna koordinacija resornih ministarstava; nedovoljna koordinacija ministarstava sa JLS
Postojanje svesti kod mladih o važnosti klimatskih promena	Nepoverenje mladih u implementiranje trenutnog zakonskog okvira koji reguliše mlade i klimatske promene
Mladi imaju osnovno znanje o klimatskim promenama, njihovim posledicama	Nedovoljna koordinacija civilnog sektora
Postojanje OCD koje se bave mladima	Ne uključivanje mladih u procese donošenja odluka
	Visok stepen nezadovoljstva mladih trenutnom ekološkom situacijom u Srbiji
	Nepoverenje mladih u rad državnih institucija

SWOT ANALIZA- PREDNOSTI, PREPREKE, PRILIKE I PRETNJE ZA UKLJUČIVANJE MLADIH U TEME KLIMATSKIH PROMENA

PRILIKE:	PRETNJE:
Mogućnost povezivanja mladih kroz razvijanje novih kanala	Nestručni kadar koji se bave mladima i klimatskim promenama u državnim institucijama
Razvoj civilnog sektora, jačanje kapaciteta za bavljenje temom mladih i klimatskih promena	Finansijska sredstva koja se ne iskoriste za edukaciju i podizanje svesti kod mladih o klimatskim promenama
Postojanje različitih platformi za uključivanje mladih u teme klimatskih promena	Ne uključivanje mladih na lokalnom nivou usled nerazvijene omladinske politike
Prepoznavanje mladih kao zainteresovanih aktera za temu klimatskih promena	Nedostatak strateškog pristupa lokalnih aktera rešavanjima problema mladih i klimatskih promena
Potencijal za razvoj regionalne saradnje u borbi protiv klimatskih promena	Politizacija organizacija civilnog društva koje se bave mladima i politizacija medija
Razvijena mreža regionalnih institucija koje deluju pod okriljem EU	Mediji koji se služe dezinfomacijama i lažnim narativima prilikom izveštavanja o mladima i klimatskim promenama
Usvojena Zelena agenda za Zapadni Balkan	Nepostojanje OCD koje se bave isključivo klimatskim promenama
	Nepostojanje adekvatnog sistema obrazovanja
	Trenutna situacija mladih u RS (nezaposlenost, ekonomski nestabilnosti, odliv mozgova)

10. PREPORUKE ZA VEĆE UKLJUČIVANJE MLADIH U BORBU PROTIV KLIMATSKIH PROMENA

Uzimajući u obzir zastupljenost teme klimatskih promena u RS, razvijenosti omladinske politike, rezultate sprovedenih istraživanja i fokus grupe i izvršenu analizu prednosti, prepreka, prilika i pretnji formulisali smo nekoliko predloga kako da se što više mladih uključi u teme klimatskih promena. Preporuke su formulisane i upućene kako mladima, tako i državnim institucijama na nacionalnom i lokalnom nivou i organizacijama civilnog društva, kao i svim glavnim akterima u procesu borbe protiv klimatskih promena.

10.1 PREPORUKE NAMENJENE MLADIMA

Mladi ljudi širom sveta su do sada pokazali da poseduju motivaciju, kreativnost i želju da budu deo borbe protiv klimatskih promena, ali i njeni nosioci. Mladi u Srbiji takođe poseduju isti potencijal, koji samo treba da se usmeri i razvije dalje kroz konkretne akcije na pravi način. S toga smo formulisali preporuke namenjene isključivo mladima:

- Međunarodne organizacije u RS imaju resurse i kapacitete koje stoje na raspolaganju i mladima. Takođe, dostupne su platforme koje mladi mogu da iskoriste radi razmene iskustava i informacija sa drugim mladim ljudima. Zato je preporuka mladima da budu slobodni da iskoriste ove mogućnosti i povežu se sa drugim mladim ljudima, predstavnicima međunarodnih organizacija i predlože svoje ideje i akcije;
- Mladi ljudi koji imaju ambicije da se temom klimatskih promena bave složenije, mogu da se prijave za razne svetske programe, projekte i akcije međunarodnih organizacija o klimatskim promenama, obzirom da su dostupne i mladima iz Srbije. Ukoliko postoji strah i sumnja u ove programe, uvek postoji mogućnost da se obrate drugim mladim ljudima iz Srbije koji su već učestvovali u raznim programima i koji su spremni da pomognu;
- Pored svetskih, postoji i veliki broj programa, projekata i akcija u Srbiji. Uključivanjem u ovakve projekte i akcije mladi mogu saznati nove stvari, usavršiti svoja znanja, ostvariti dalje kontakte, i stvoriti dalju podlogu za razvoj;

- Povezivanje sa različitim mladim ljudima van svoje sredine i zone komfora je važan korak. Društvene mreže su odlična platforma za to. Mnogi mladi ljudi kreirali su naloge na društvenim mrežama koji se bave temom klimatskih promena, preko kojih mogu da se saznaju različite stvari i načini kako da smanjite sopstveni uticaj na klimatske promene, ali i da upoznate osobe koje se bave ovim temama;
- Ukoliko je mlada osoba već povezana sa drugim mladim ljudima i svesna je šta su klimatske promene, ali ne zna kako da dopre do ostalih ljudi ili jednostavno želi da njena ili njegova lokalna zajednica više pažnje posveti ovom problemu, javno zagovaranje može pomoći. Organizovanjem malih, ali efikasnih akcija skreće se pažnja javnosti i vrlo verovatno dobija podrška OCD i ostalih aktera na javnoj sceni koji se bave klimatskim promenama i vrši se pritisak na institucije;
- Mnoge lokalne omladinske organizacije su u potrazi za mladim ljudima. U većini slučajeva, ovim organizacijama fokus interesovanja nisu klimatske promene, međutim mladi ljudi mogu to da promene. Osim što se na taj način širi krug interesovanja organizacija, s druge strane otvara se još jedan kanal za uključivanje mladih koji žele da se bave ovom temom;
- Preuzimanje i predlaganje inicijativa u školi, angažovanje kroz ekološke sekcije da bi podigli svest ostalih o klimatskim promenama, su još neki načini kako mladi mogu da rade više na ovim temama. Osnivanje školskog zelenog saveta koji će biti zadužen za podizanje svesti o klimatskim promenama u školi, a kasnije i u zajednici je primer konkretne akcije;
- Aktivnim učenjem i razvijanjem svoje svesti, ali i ukazivanjem drugima na značaj borbe protiv klimatskih promena, pa makar i samo najbližim ljudima iz okoline, mladi ljudi mogu drugima pomoći da i sami primete posledice klimatskih promena kada do istih dođe;
- Ukoliko mladi ljudi smatraju da nisu dovoljno upućeni u temu klimatskih promena, postoje različiti edukativni materijali i video sadržaji dostupni mladima preko internet stranica međunarodnih, ali i organizacija civilnog društva koja rade u Srbiji, kao i preko kreativnih internet portala koji se isključivo bave temom klimatskih promena.

10.2 PREPORUKE NAMENJENE DRŽAVNIM AKTERIMA

Državne institucije i donosioci odluka moraju da uzmu u razmatranje mlade ljude kao važne aktere, inicijatore promena i glasnogovornike koji mogu da utiču i prenesu poruke ali i znanje drugima. Isto tako, državni akteri moraju da obezbede da se njihove potrebe, prava i delovanja nađu u ključnim strateškim dokumentima vezanim za klimatske promene. Osim što treba da se nađu u svim strateškim dokumentima i javnim politikama, mlađi treba da budu prepoznati i angažovani u njihovom donošenju. S toga, preporuke državnim akterima su sledeće:

- Razviti povoljno političko okruženje i pristup koji uključuje mlađe u razvoju i implementaciji vladinih programa koji imaju za cilj formulisanje strategija i konkretnih rešenja u borbi protiv klimatskih promena;
- Uključiti mlađe u sva vladina tela i savete koji se bave klimatskim promenama i dati im jednaka prava kao i ostalim akterima u procesu donošenja odluka vezanim za razvijanje, kreiranje i implementaciju konkretnih politika u borbi protiv klimatskih promena;
- Angažovati stručne ljude radi donošenja strategije procene i rizika po bezbednost uzrokovanih klimatskim promenama mlađih u RS, kao i analizu procene očekivanih rizika u budućnosti;
- Raditi sa ostalim akterima, kao što su OCD, obrazovne institucije, međunarodne organizacije u Srbiji, u stvaranju povoljnijeg okruženja kako bi se omogućilo aktivno učešće mlađih;
- Implementirati postojeće zakonske odredbe o instrumentima omladinske politike na nivou jedinica lokalne samouprave i dati mlađima ravnopravan tretman u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou. Takođe sprovesti odredbe preuzete potpisivanjem i ratifikovanjem međunarodnih konvencija koje predviđaju formiranje zelenih saveta i uključivanje mlađih u njihov rad;
- Integrисati klimatske promene u sistem obrazovanja na svim nivoima (osnovno, srednje i visoko obrazovanje), i to ne samo razumevanje procesa kao geofizičkog, već i društvenih, političkih, ekonomskih i tehnoloških aspekata klimatskih promena;
- Podržati finansijski i institucionalno formiranje trening programa radi obučavanja mlađih klimatskih aktivista, koji bi kasnije bili članovi delegacija Republike Srbije na svim bitnim međunarodnim konferencijama o klimatskim promenama;
- Uspostaviti nezavisni fond, čija sredstva će služiti za podizanje sveti, edukaciju i programe o klimatskim promenama u okviru Ministarstva zaštite životne sredine, a u koordinaciji sa Ministarstvom omladine i sporta;

- Podržati mlađe preduzetnike i inovatore koji predlože idejna rešenja o mogućnostima smanjenja uticaja klimatskih promena u Srbiji;
- Pravovremeno informisati mlađe o njihovim pravima i obavezama, mogućnostima i dostupnim programima u zemlji i inostranstvu;

10.3 PREPORUKE NAMENJENE ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

Civilni sektor, kao važan saveznik države u borbi protiv klimatskih promena, ima zadatak edukacije i podizanja svesti kod građana. Pored građana, OCD treba da posveti pažnju mlađima kao posebnoj kategoriji stanovništva, pripremi ih i uputi u njihova prava i obaveze u borbi protiv klimatskih promena. Preporuke OCD su sledeće:

- Razviti prostor za formiranje i delovanje organizacija koje će se baviti isključivo klimatskim promenama, njihovim posledicama i uticajem u Srbiji;
- Doneti strategiju uključivanja što većeg broj mlađih u projekte koji se bave temom klimatskih promena i raditi na aktivizmu mlađih kroz jačanje sopstvenih kapaciteta;
- Koordinisati sa mlađima, razviti platforme za dijalog, usmeravati ih na bavljenje klimatskim promenama kroz podizanje svesti o njihovoj važnosti, edukaciji i predstavljanje posledica koje one ostavljaju po njih i njihovo okruženje ;
- Formirati mrežu organizacija koje se bave mlađima i organizacija koje se bave klimatskim promenama radi uspostavljanja platforme za kontinuiranu razmenu iskustava i ideja;
- Uputiti mlađe na prava i obaveze koje imaju kao pripadnici specifične kategorije stanovništva, podstaći ih da se više informišu o mogućnostima koje imaju i motivisati ih da se uključe u aktivnosti tela namenjenih za rad sa mlađima;
- Pružiti stručnu, ljudsku i svaku drugu pomoć lokalnim omladinskim organizacijama koje žele da se bave temom klimatskih promena;
- Kroz saradnju sa drugim organizacijama u regionu stvoriti kanal i platformu za umrežavanje kako mlađih tako i organizacija koje se bave životnom sredinom i klimatskim promenama;
- Zajedno sa međunarodnim organizacijama i drugim organizacijama i regionalnim razviti strategiju kako pomoći mlađima iz Srbije i okolnih zemalja da dobiju mesto u javnom prostoru i postanu vidljiviji kako donosiocima odluka tako i ostalim građanima.

ANEKS

Studija "Mladi i klimatske promene u Republici Srbiji" izrađena je u okviru projekta "Na mladima klima ostaje" koji sprovodi WWF Adria. „Na mladima klima ostaje“ (Climate Heroes: Youth Voices for Sustainable Living) je regionalni projekat posvećen mladim ljudima uzrasta 15-24 godine, koji žele da pokrenu inicijative protiv klimatskih promena. Cilj izrade jedne ovakve studije je da se dođe do uvida u trenutno stanje po pitanju uključenosti mlađih u teme klimatskih promena, informisanosti o problemima i njihovoј motivaciji i želji za uključivanjem u procese donošenja odluka, ali i direktnom delovanju na terenu (organizacija i učešće u akcijama koje se tiču životne sredine, uzimanje učešća u edukativnim sadržajima na ovu temu, kao i aktivnostima koje organizuju državne institucije ili nevladine organizacije).

Izveštaj o uključivanju mlađih u borbe protiv klimatskih promena sastavljen je na osnovu izvršenih analiza (GAP i SWOT), i vodeći se određenom metodologijom ispitivanja činjenica koje su ključne za reprezentativnost analize. Na samom početku, mapirana je i procenjena uključenost mlađih do sada, kao i perspektive mlađih o obimu sopstvenog doprinosa u očuvanju i zaštiti životne sredine. Dalje, izvršena je identifikacija postojećih primera dobre prakse u kontinuiranom uključivanju mlađih, nedostataka u kapacitetima mlađih, ali i postojećih regulatornih okvira i potencijalnih polaznih tački za aktivno učestvovanje mlađih u naporima za očuvanje zaštite životne sredine i u borbi protiv klimatskih promena, kao i mogućnost za ostvarivanje saradnje među mlađima u ovoj oblasti u Adria regiji. Nakon izvršene identifikacije sadašnjeg stanja kao i potencijala za razvoj, neophodno je bilo mapirati rizike koji se mogu javiti kako bi se potencijali ostvarili.

Između ostalih istraživanja i metodologije koji su praćeni tokom rada na izveštaju, uključena je i fokus grupa, kako bi se stvorila šira slika stavova mlađih za pitanja uključenosti mlađih u pitanja klimatskih promena. Fokus grupu je obuhvatalo 25 učesnika uzrasta od 19 do 28 godina. Od ukupnog broja, bilo je 64% muškog pola i 36% ženskog pola. Tokom održavanja fokus grupe vodili smo se pitanjima iz onlajn ankete koja je sprovedene pre održavanja fokus grupe. Fokus je bio na pitanjima kako bi učesnici formulisali klimatske promene, da li smatraju da klimatske promene već postoje ili će se ovaj problem razviti tek u budućnosti. Zatim, glavna se polemika vodila oko toga da li su klimatske promene najvažniji globalni problem danas, i da li će biti u budućnosti, kao i to da li su oni sami imali mogućnost da se uključe u borbu protiv klimatskih promena, putem kojih vidova aktivnosti i u kojoj meri. Tokom trajanja fokus grupe, učesnici su se više puta osvrnuli i na svoje navike koje doprinose klimatskim promenama, kao i koliko država radi po ovom pitanju.

Pored razgovora sa mlađima, za istu temu obratili smo se i državnim institucijama, međunarodnim organizacijama u Republici Srbiji, organizacijama civilnog društva, predstavnicima mlađih, a odgovori na koje smo naišli od strane istih upotpunili su analizu podacima koliko su mlađi uključeni u teme klimatskih promena, da li mogu da imaju uticaja u ovoj oblasti i kojoj meri. Studija je izrađena tako da njen sadržaj predstavlja polazni dokument, čija će analiza, ali i preporuke pomoći mlađima, ali i vladinim i nevladinim institucijama da uspostave sistem u kojem će se zajedničkim snagama boriti sa problemom klimatskih promena.

YOUTH AND CLIMATE CHANGE IN THE REPUBLIC OF SERBIA- SUMMARY IN ENGLISH

11. YOUTH AND CLIMATE CHANGE IN THE REPUBLIC OF SERBIA - SUMMARY IN ENGLISH

The study "Youth and climate change in the Republic of Serbia" was prepared as part of the project "Climate Heros" implemented by WWF Adria. Climate Heroes: Youth Voices for Sustainable Living is a regional project dedicated to young people aged 15-24 who want to initiate initiatives against climate change. The goal of this study is to gain insight into the current state of youth involvement in climate change issues, information about problems and their motivation and desire to be involved in decision-making processes, but also direct action on the ground (organization and participation in actions that concern the environment, taking part in educational content on this topic, as well as activities organized by state institutions or non-governmental organizations).

The report on the involvement of young people in the fight against climate change was compiled on the basis of the analyses performed (GAP and SWOT), and guided by a certain methodology of examining facts that are key to the representativeness of the analysis. At the very beginning, the involvement of young people so far was mapped and assessed, as well as the perspectives of young people about the extent of their own contribution to the preservation and protection of the environment. Furthermore, the identification of existing examples of good practice in the continuous involvement of young people, deficiencies in the capacities of young people, but also existing regulatory frameworks and potential starting points for the active participation of young people in efforts to preserve environmental protection and in the fight against climate change, as well as the possibility of achieving cooperation among young people in this area in the Adria region. After the identification of the current state as well as the potential for development, it was necessary to map the risks that may occur in order to realize the potential.

Among other research and methodology followed during the work on the report, a focus group was also included, in order to create a broader picture of the views of young people on the issues of youth involvement in climate change issues. The focus group included 25 participants aged 19 to 28. Of the total number, 64% were male and 36% female. During the focus group, we were guided by the questions from the online survey that was conducted before the focus group. The focus was on the questions of how the participants would formulate climate change, whether they believe that climate change already exists or whether this problem will only develop in the future.

Then, the main debate was about whether climate change is the most important global problem today, and whether it will be in the future, as well as whether they themselves had the opportunity to get involved in the fight against climate change, through which types of activities and in what extent. During the focus group, the participants repeatedly referred to their habits that contribute to climate change, as well as how much the country is doing on this issue.

In addition to talking to young people, we addressed the same topic to state institutions, international organizations in the Republic of Serbia, civil society organizations, youth climate activist, and the answers we received from them completed the analysis with data on how young people are involved in the topics of climate change, whether they can have an impact in this area and to what extent. The study was prepared so that its content represents a starting document, whose analysis and recommendations will help young people, as well as governmental and non-governmental institutions, to establish a system in which joint forces will fight the problem of climate change.

SWOT ANALYSIS - STRENGTHS, WEAKNESSES OPPORTUNITIES AND THREATS FOR INVOLVING YOUTH IN CLIMATE CHANGE TOPICS

STRENGTHS:	WEAKNESSES:
Signing of international agreements on mitigating the consequences of climate change	The legal framework did not define mandatory regulations for the implementation of youth policy
Adopted legal framework that defines the position of young people in the Republic of Serbia	Procrastination with the drafting of amendments to the Law on Youth
The Law on Climate Change was adopted	Delay in the adoption of strategic frameworks and the implementation of existing ones in order to combat climate change
Announced amendments to the Youth Law	Insufficient involvement of state institutions in the processes of raising awareness and education among young people
Cooperation with international organizations (awareness raising, youth education)	Insufficient coordination of line ministries; insufficient coordination of ministries with local self-government units
The existence of awareness among young people about the importance of climate change	Mistrust of young people in the implementation of the current legal framework that regulates youth and climate change
Young people have basic knowledge about climate change and its consequences	Insufficient coordination of the civil sector
The existence of civil society organizations dealing with young people	Not involving young people in decision-making processes
	High degree of youth dissatisfaction with the current environmental situation in Serbia
	Mistrust of young people in the work of state institutions

SWOT ANALYSIS - STRENGHTS, WEAKNESSES OPPORTUNITIES AND THREATS FOR INVOLVING YOUTH IN CLIMATE CHANGE TOPICS

OPPORTUNITIES:	THREATS:
The possibility of connecting young people through the development of new channels	Non-professional staff dealing with the young and climate change in the state institutions
Development of the civil sector, strengthening of capacities for dealing with the topic of youth and climate change	Financial resources that are not used for education and raising awareness among young people about climate change
Existence of different platforms for involving young people in the topics of climate change	Failure to involve young people at the local level due to underdeveloped youth policy
Recognition of young people as interested actors in the topic of climate change	The lack of a strategic approach by local actors in solving the problems of the youth and climate change
The potential for the development of regional cooperation in the fight against climate change	Politicization of civil society organizations (CSO) dealing with young people and politicization of the media
A developed network of regional institutions operating under the auspices of the EU	Media that use disinformation and false narratives when reporting on the youth and climate change
Adopted Green Agenda for the Western Balkans	Absence of civil society organizations dealing exclusively with climate change
	Absence of an adequate education system
	Current situation of young people in the Republic of Serbia (unemployment, economic instability, brain drain)

When we look at the possibilities for greater involvement of young people in the fight against climate change, a particularly significant strength is the cooperation with the representative offices of the international organizations in Serbia. Cooperation is reflected in the organization of actions and projects aimed at raising awareness and educating youth about climate change, which have produced significant results and involved a large number of young people and are still working on their involvement. Another significant resource is certainly the existence of awareness among youth about the importance of the problem, which is a signal for institutions to start working more with young people. Since institutions intend to deal more with this problem in the future, they can gain important allies in the fight against climate change in young people, who already have a developed awareness and basic knowledge.

Also, the recognition of youth as interested actors in the topic of climate change is an opportunity that should be implemented in a concrete policy. State actors should recognize young people as capable and motivated participants in the process of combating climate change. In addition, they need to be given political space in which they can act more concretely and have the right to make decisions.

As enlightened young people are a valuable resource that the countries of the region possess, it is important to use this potential and connect the youth of the region and direct them towards acting together in mobilizing and educating other people from the region.

Although the potential exists, what represents a very pronounced weakness is the mistrust that is present among young people towards state institutions, actors and everything related to political processes in Serbia. The high level of mistrust that has accumulated over the years among youth will be a problem in the implementation of measures against the mitigation of climate consequences, because young people do not believe in the determination of the state, but also in the implementation of already valid measures. In addition, not including youth in the decision-making processes for years will represent an obstacle for their inclusion in the decision-making process regarding the fight against climate change, which has yet to happen.

The incompetence of personnel in the institutions threatens to reduce the entire process of the fight against climate change and the inclusion of young people to the mere adoption of strategic documents that will refer to youth purely to satisfy the form, but will not truly recognize them as important actors and give them the role that belongs to them as part of population that will bear the brunt of climate change. Likewise, the politicization of both the media and CSOs dealing with youth excludes a large part of young people from the decision-making process.

Recommendations for greater involvement of youth in the fight against climate change

Taking into account the representation of the topic of climate change in the Republic of Serbia, the development of the youth policy, the results of conducted research and focus group, and the analysis of strengths, weaknesses, opportunities and threats, we have formulated several proposals on how to involve as many young people as possible in the topic of climate change. Recommendations were formulated and addressed youth, as well as to state institutions at the national and local level and civil society organizations, and to all the main actors in the process of combating climate change.

Recommendations for youth

Young people around the world have so far shown that they have the motivation, creativity and desire to be part of the fight against climate change, as well as its bearers. Youth in Serbia also have the same potential, which just needs to be directed and developed further through concrete actions in the right way. With that, we have formulated recommendations intended exclusively for youth:

- International organizations in the Republic of Serbia have resources and capacities which are available to youth as well. Also, platforms are available which young people can use to exchange experiences and information with other young people. That is why it is recommended for youth to be at liberty to use these opportunities and connect with other young people, representatives of international organizations and propose their ideas and actions;
- Young people who have ambitions to deal with the topic of climate change more complexly, can apply for various world programs, projects and actions of international organizations on climate change, considering that they are also available to the young from Serbia. If there is fear and doubt about these programs, there is always the possibility to turn to other young people from Serbia who have already participated in various programs and who are ready to help;
- In addition to international ones, there are also a large number of programs, projects and actions in Serbia. By getting involved in such projects and actions, young people can learn new things, improve their knowledge, make further contacts, and create a further foundation for development;
- Connecting with different young people outside from their environment and comfort zone is an important step. Social media is a great platform for that. Many members of youth have created accounts on social networks that deal with the topic of climate change, through which they can learn about different things and ways to reduce their own impact on climate change, but also to meet people who deal with these issues;

- If a young person is already connected with others and is aware of what climate change is, but does not know how to reach out to other people or simply wants her or his local community to pay more attention to this problem, public advocacy can help. By organizing small but effective actions, the public's attention is drawn and it is very likely that civil society organizations and other actors on the public scene who deal with climate change are supported, and pressure is put on institutions;
- Many local youth organizations are looking for young people. In most cases, climate change is not the focus of these organizations, but youth can change that. In addition to expanding the circle of interest of organizations in this way, on the other hand, another channel is opened for the involvement of young people who want to deal with this topic;
- Taking over and proposing initiatives at school, engaging through environmental sections to raise awareness among others about climate change, are some other ways that youth can do more on these topics. Establishing a school green council that will be in charge of raising awareness about climate change at school and later in the community is an example of concrete action;
- By actively learning and developing their awareness, but also by pointing out to others the importance of the fight against climate change, even if only to the closest people from the surroundings, young people can help others to notice the consequences of climate change themselves when they occur;
- If young people feel that they are not sufficiently knowledgeable about the topic of climate change, there are various educational materials and video content available to the young through the websites of international and civil society organizations working in Serbia, as well as through creative internet portals that exclusively deal with the topic of climate change.

Recommendations for state actors

State institutions and decision-makers must consider young people as important actors, initiators of change and spokespersons who can influence and convey messages and knowledge to others. Likewise, state actors must ensure that their needs, rights and actions are reflected in key strategic documents related to climate change. Apart from the fact that they should be included in all strategic documents and public policies, the youth should be recognized and engaged in their adoption. With that, the recommendations to state actors are as follows:

- Develop an enabling political environment and an approach that includes youth in the development and implementation of government programs aimed at formulating strategies and concrete solutions in the fight against climate change;
- Include young people in all government bodies and councils that deal with climate change and give them equal rights as other actors in the decision-making process related to the development, creation and implementation of specific policies in the fight against climate change;
- Engage experts in order to come up with a strategy of assessments and safety risks caused by climate change among youth in the Republic of Serbia, as well as an analysis of the assessment of expected risks in the future;
- Work with other actors, such as civil society organizations, educational institutions, international organizations in Serbia, in creating a more favorable environment in order to enable the active participation of young people;
- Implement existing legal provisions on youth policy instruments at the level of local self-government units and give young people equal treatment in the decision-making process at the local level. Also implement the provisions adopted by signing and ratifying international conventions that provide for the formation of green councils and the inclusion of youth in their work;
- Integrate climate change into the education system at all levels (primary, secondary and higher education), not only understanding the process as a geophysical, but also social, political, economic and technological aspects of climate change;
- Support the financial and institutional formation of a training program for the purpose of training young climate activists, who would later be members of the delegation of the Republic of Serbia at all important international conferences on climate change;
- Establish an independent fund, the funds of which will be used to raise awareness, education and programs on climate change within the Ministry of Environmental Protection, in coordination with the Ministry of Youth and Sports;
- To support young entrepreneurs and innovators who propose conceptual solutions on the possibilities of reducing the impact of climate change in Serbia;
- Inform youth in a timely manner about their rights and obligations, opportunities and available programs in the country and abroad;

Recommendations for civil society organizations

The civil sector, as an important ally of the state in the fight against climate change, has the task of educating and raising awareness among citizens. In addition to citizens, civil society organizations should pay attention to young people as a special category of the population, prepare them and guide them in their rights and obligations in the fight against climate change. Recommendations to civil society organizations are as follows:

- Develop space for the formation and operation of organizations that will deal exclusively with climate change, its consequences and impact in Serbia;
- Adopt a strategy to include as many young people as possible in projects dealing with the topic of climate change and work on youth activism through strengthening one's own capacities;
- Coordinate with youth, develop platforms for dialogue, direct them to deal with climate change through raising awareness of its importance, education and presenting the consequences they leave for them and their environment;
- Form a network of organizations dealing with youth and organizations dealing with climate change in order to establish a platform for continuous exchange of experiences and ideas;
- Instruct young people on the rights and obligations they have as members of a specific population category, encourage them to become more informed about the opportunities they have and motivate them to get involved in the activities of bodies dedicated to working with youth;
- Provide professional, human and any other help to local youth organizations that want to deal with the topic of climate change;
- Through cooperation with other organizations in the region, create a channel and platform for networking both young people and organizations dealing with the environment and climate change;
- Together with international organizations and other organizations and regions, develop a strategy to help youth from Serbia and neighboring countries to get a place in the public space and become more visible to both decision makers and other citizens.

LITERATURA

Mann E. Michael. 2021. The New Climate War. Public Affairs & Perseus Books &LLC.

KOMS. 2021. Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji 2021. Krovna organizacija mladih Srbije- KOMS.

UNFCC. 2015. The Paris Agreement. United Nations.

Benkenstein Alex, Chevallier Romy, Kosciulek Desiree, Lebea Ditebogo and Worth Kiara. 2022. Youth climate action and the role of government. South African Institute of International Affairs.

Veljković Ljiljana. 2017. Mladi i životna sredina. Smernice za omladinske organizacije i lokalne kancelarije za mlade. Program Ujedinjenih nacija za razvoj- UNDP.

Draško Pudar Gazela, Mihailović Jelena i Draško Zlatko. 2013. Životna sredina u omladinskoj politici u Srbiji- gde smo sada?. Evropski omladinski centar- Institut za mlade.

Dr Đordjević Snežana. 2011. Priručnik za uključivanje građana i civilnog društva u procese odlučivanja. Građanske inicijative.

UNICEF u Srbiji. 2021. Analiza klimatske situacije i njenih uticaja na decu u Srbiji. UNICEF.

European Commission. 2020. Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans. European Commission.

MA Mojsilović Miloš. 2018. Komparativna analiza omladinske politike u Srbiji sa politikama u EU. Krovna organizacija mladih Srbije- KOMS.

Stojanović Boban. 2021. Lokalna omladinska politika u republici Srbiji: saveti za mlade jedinica lokalne samouprave. Krovna organizacija mladih Srbije- KOMS.

Tomašević Marko. 2012. Proces osnivanja saveta za zaštitu životne sredine (zeleni savet). Beogradska otvorena škola- BOŠ.

KOMS. 2017. „Minimum standarda za učešće mladih u procesima donošenja odluka u lokalnim zajednicama“. KOMS.

Beogradska otvorena škola-BOŠ. 2018. „Mladi i zeleni“. BOŠ.

Republički zavod za statistiku. 2021. „Republika Srbija- procenjen broj stanovnika“. Republički zavod za statistiku.

Borojević Tatjana. 2009. „Priručnik za izradu lokalnog akcionog plana (LAP) za mlade“. MOS.

United Nations Youth. 2013. „Youth and Climate Change“. United Nations.

Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, broj 98/2006, 115/2021, 16/2022.

Strategija nacionalne bezbednosti, „Službeni glasnik RS“, broj 94/2019.

Strategija za primenu Konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine – Arhuska konvencija, „Službeni glasnik RS“, broj 103/2011.

Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine, „Službeni glasnik RS“, broj 22/2015.

Akcioni plan za sprovođenje nacionalne strategije za mlade za period od 2018. do 2020. godine.

Zakon o mladima, „Službeni glasnik RS“, broj 50/2011.

Zakon o zaštiti životne sredine, „Službeni glasnik RS“, broj 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009, 43/2011, 14/2016, 76/2018, 95/2018.

Zakon o klimatskim promenama, „Službeni glasnik RS“, broj 26/2021.

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanje, „Službeni glasnik RS“, broj 55/2013, 101/2017, 27/2018, 10/2019, 129/2021, 129/2021.

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik RS“, broj 55/2013, 101/2017, 27/2018, 6/2020, 52/2021, 129/2021, 129/2021.

Zakon o lokalnoj samoupravi, „Službeni glasnik RS“, broj 129/2007, 83/2014, 101/2016, 47/2018, 111/2021.

Lokalni akcioni plan za mlade za period od 2020. do 2023. godine, 2020, grad Čačak.

Lokalni akcioni plan za mlade grada Novog Sada za period 2019-2022. godine, 2019, grad Novi Sad.

United Nations. “Youth in Action“. United Nations. Poslednji pristup Jul 03, 2022 <https://www.un.org/en/climatechange/youth-in-action>

UNDP Srbija. 2022. „Predstavljena Zelena agenda za Srbiju“. UNDP. Poslednji pristup Jun 28, 2022. <https://www.undp.org/sr/srbia/news/predstavljena-zelena-agenda-za-srbiju>

United Nations Climate Change. “What is Action for Climate Empowerment?”. United Nations. Poslednji pristup Jul 01, 2022<https://unfccc.int/topics/education-youth/the-big-picture/what-is-action-for-climate-empowerment>

United Nations Climate Change. “Youth at UNFCCC Conferences”. United Nations. Poslednji pristup Jun 29, 2022. <https://unfccc.int/topics/education-and-youth/youth/youth-engagement/youth-for-climate-action-youth-unfccc-conferences>

United Nations Climate Change. “Young and Future Generations Day”. United Nations. Poslednji pristup Jul 02, 2022. <https://unfccc.int/topics/education-and-outreach/events--meetings/young-and-future-generations-day-/young-and-future-generations-day-at-cop-22>

United Nations Climate Change. 2020. “Young People Are Boosting Global Climate Action”. United Nations. Poslednji pristup Jun 30, 2022. <https://unfccc.int/news/young-people-are-boosting-global-climate-action>

United Nations Climate Change. “Conference of Youth (COY)”. United Nations. Poslednji pristup Jun 29, 2022. <https://unfccc.int/topics/education-and-youth/youngo/coy> González Cognuck Sara and Numer Emilia. 2020. The Paris Agreement for young people.

United Nations Children’s Fund- UNICEF.

Đurić Marija. 2021. „Mirjam Vujadinović Mandić: Srbija je jedna od vrućih tačaka klimatskih promena“. Klima 101. Poslednja izmena Septembar 24, 2021. <https://klima101.rs/mirjam-vujadinovic-mandic-intervju/>

Ministarstvo zaštite životne sredine. „Obeležavanje Svetskog dana borbe protiv dezertifikacije i suše“. Pristupljeno Jun 22, 2022. <https://www.ekologija.gov.rs/lat/saopstenja/vesti/obelezavanje-svetskog-dana-borbe-protiv--dezertifikacije-i-suse>

Stanković Jovana. 2020. „Srbija je od 2000. pretrpela preko 7 i po milijardi evra štete od ekstremnih vremenskih događaja“. Klima 101. Poslednja izmena Oktobar 14, 2022. <https://klima101.rs/ekstremni-vremenski-dogadjaji-srbija/>

Climate Links & USAID. “Climate Risk Profile: Serbia”. Pristupljeno Jun 22, 2022. <https://www.climatelinks.org/resources/climate-risk-profile-serbia>

dr Ćosić Marija. 2022. „Poljoprivrednicima u Srbiji zbog klimatskih promena treba sve više vode za navodnjavanje“. Klima 101. Poslednja izmena Maj 26, 2022. <https://klima101.rs/navodnjavanje-srbija-poljoprivreda-suse/>

Fridays for Future. „Home“. Fridays for Future. Poslednji pristup Jun 23, 2022. <https://fridaysforfuture.org/>

- Tigue Kristoffer. 2022. "The Return of the Youth Climate Strike". Inside Climate News. Poslednja izmena Mart 25, 2022. <https://insideclimateneWS.org/todaysclimate/the-return-of-the-youth-climate-strike/>
- Mitić Olivera. 2022. „Mladi i ekologija: Državni tepih nebrige“. Novi magazin. Poslednja izmena Februar 19, 2022. <https://novimagazin.rs/iz-nedeljnika-nm/266893-mladi-i-ekologija-drzavni-tepih-nebrige>
- KOMS. „O savetu za mlade“. KOMS. Pristupljeno Jul 1, 2022. <https://koms.rs/savet-za-mlade/>
- RERI. 2020. "Da li Srbija primenjuje Arhusku konvenciju?". RERI. Pristupljeno Jun 29, 2022. <https://www.reri.org.rs/da-li-srbija-primenjuje-arhusku-konvenciju/>
- Ministarstvo zaštite životne sredine. „Nacionalni savet za klimatske promene“. MZZS. Pristupljeno Jun 24, 2022. <https://www.ekologija.gov.rs/dokumenta/klimatske-promene/nacionalni-savet-za-klimatske-promene>
- Grad Užice. „Zeleni savet“. Grad Užice. Pristupljeno Jun 29, 2022. <https://uzice.rs/javne-ustanove/zeleni-savet/>
- Stojanović Marko i Bular Marko. 2021. „Prva decenija zakona o mladima“. Krovna organizacija mladih Srbije- KOMS.
- MOS. „Savet za mlade“. MOS. Pristupljeno Jun 29, 2022. <https://www.mos.gov.rs/savet-za-mlade-3?lang=lat>
- MZZS. 2022. „Vujović i Ružić dodelili plaketu pobedničkom učeničkom timu za najbolji ekološki projekat“. MZZS. Pristupljeno Jun 29, 2022. <https://www.ekologija.gov.rs/saopstenja/vesti/vujovic-i-ruzic-dodelili-plaketu-pobednickom-ucenickom-timu-za-najbolji-ekoloski-projekat>
- Spark Blue. „Konsultativni sastanak za mlade - Treći sastanak nacionalnih konultacija Stokholm +50“. Spark Blue. Pristupljeno Avgust 4, 2022. <https://www.sparkblue.org/event/konsultativni-sastanak-za-mlade-treci-sastanak-nacionalnih-konultacija-stokholm-50>
- Mreža mladih Hrvatske. „Home“. Mmh. Pristupljeno Jun 30, 2022. <https://www.mmh.hr/>
- Boračić-Mršo Selma. 2020. "Da li ste znali da Federacija BiH ima Zakon o mladima?". Radio Slobodna Evropa. Poslednja izmena Oktobar 25, 2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/mladi-iz-rs-a-i-fbih-za-pokretanje-komisije-za-mlade-bih/30908636.html>
- Mladi. 2021. „Zeleni plan za Evropu“. Zelena akcija. Pristupljeno Jul 30, 2021. https://zelena-akcija.hr/system/document/1270/doc_files/original/Nas-pravedan-Zeleni_plan_za_Europu-Zahtjevi_mladih.pdf
- Zelena akcija. 2021. "Vizije mladih za zelenu i pravednu Europu: tisuće glasova koji se moraju čuti". Zelena akcija. Pristupljeno Jul 30, 2021. <https://zelena-akcija.hr/hr/vijesti/vizije-mladih-za-zelenu-i-pravednu-europu-tisuce-glasova-koji-se-moraju-cut>
- Zelena akcija. 2022. "Pridruži se regionalnom aktivističkom kampu "Klimatopija!“. Zelena akcija. Pristupljeno Jul 30, 2022. <https://zelena-akcija.hr/hr/vijesti/pridruzi-se-regionalnom-aktivistickom-kampu-klimatopija>
- Vijeće mladih Federacije BiH. "Home". Pristupljeno Avgust 2, 2022. <https://www.vijecemladih.ba/>
- Vijeće mladih Federacija BiH. "Otvorene prijave za događaj "Eko aktivizam i mladi u BiH". Pristupljeno Avgust 2, 2022. <https://www.vijecemladih.ba/obavjestenja/otvorene-prijave-za-dogadjaj-eko-aktivizam-i-mladi-u-bih/>
- Omladinski savjet Republike Srpske. "Home". Pristupljeno Avgust 2, 2022. <https://omladinskisavjetrs.org/>
- Regional Cooperation Council. "Western Balkans Youth Lab Project". RCC. Pristupljeno Jun 30, 2022. <https://www.rcc.int/youthlab>
- Evropski poket Srbija. "Mladi iz regiona spremni na akciju za čistiji vazduh!". Evropski poket. Pristupljeno Jun 30, 2022. <https://www.emins.org/mladi-iz-regiona-spremni-na-akciju-za-cistiji-vazduh/>
- Ekovjesnik. 2019. "Protesti protiv klimatskih promena i u Hrvatskoj". Ekovjesnik. Poslednja izmena Novembar 28, 2019. <https://www.ekovjesnik.hr/clanak/2342/ovog-petka-prosvjedi-za-klimu-u-zagrebu-osijeku-i-sibeniku>
- Dimitrijević Uroš. 2019. „„Vreme nam ističe“ - mladi u Srbiji i svetu u borbi protiv klimatskih promena“. BBC Srbija. Poslednja izmena Setepembar 19, 2019. <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-49773929>
- EU u Srbiji. 2022. „Konkurs za nove Mlade evropske ambasadore“. EU u Srbiji. Pristupljeno Jun 30, 2022. <https://europa.rs/konkurs-za-nove-mlade-evropske-ambasadore/>

Radimo na očuvanju prirode
za ljude i živi svet.

together possible™ panda.org

© 2022.

© 1986. simbol pande ® „WWF“ su zaštićeni znak WWF-a —
World Wide Fund for Nature (ranije World Wildlife Fund)